

NEMUNO ŽEMUPIO PILIŲ GYNYBINĖS SISTEMOS EFEKTYVUMAS KOVOSE SU VOKIEČIŲ ORDINU 1283–1369 METAIS

Vytas JANKAUSKAS
Kauno apskrities archyvas

ĮVADAS

Lietuvos istoriografijoje vis daugiau vietos skiriama Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės fortifikaciniams įrengimams, taip pat ir pilims. Tokių tyrimų aktualumą žymi ne tik išleidžiamos monografijos, straipsnių rinkiniai ar atskiri straipsniai mokslinėje periodinėje spaudoje, tačiau ir nauja periodinis leidinys, skirtas būtent pilių tyrimams. Daug ką galima sužinoti vien iš pavadinimo – „Lietuvos pilys“. Domėjimasis pilimis neaplenkia ir šiame straipsnyje nagrinėjamos pilių sistemos. Tiesa, dažniausiai aptariamos tik atskiros pilys, po detalę nenagrinėjant visos sistemos efektyvumo ir veikimo sąlygų.

Šio straipsnio tikslas – išanalizuoti Nemuno žemupio gynybinės sistemos efektyvumą, kuris galėtų būti analizuojamas, tiriant įvairus faktorius: pilių puolimą, Vokiečių ordino bazes, jų skaičių, ruošiantis puolimui į Nemuno žemupio gynybinį arealą, kryžininkų pagalbą, galiausiai gynybos organizavimo principus ir visuomenės sutelkimą į šį arealą.

Bandydamas apibrėžti šio gynybinio arealo ribas, rėmiausi jau surinktais duomenimis. Tai Alvydo Nikžentaičio tyrinėjimų išvados, rodančios, jog Panemunės pilių sistemos gynybinį arealą sudaro Kolainių, Junigedos (Veliuonos), Pieštės, Paštuvos, Bisenės, Kimelio, Mederabės pilys. Pasak šio tyrinėtojo, yra tikėtina, jog Pilėnų pilis priklausė šiam gynybiniam arealui¹. Atsižvelgiant į tai, kad A. Nikžentaičio tyrimo chronologija apsiribojo XIV a. pirmąja puse, reikia prie šio pilių sąrašo pridėti ir Kauno pilis. Reikia pastebėti, jog paskutiniuose tyrimuose Pilėnai nebėra siejami su Nemuno

¹ Nikžentaitis A., *Nuo Daumanto iki Gedimino. Iki krikščioniškos Lietuvos visuomenės bruožai*, Klaipėda, 1996, p. 68.

žemupio gynybiniu arealu². Tokiu atveju galima pridurti, jog šis gynybinis arealas jau yra apbrėžtas, tačiau, pasak K. Sideravičiaus, šiame areale galėjo būti praleistos pilys, kurios nebuvo tokios reikšmingos ar tiesiog buvo mažesnės (omenyje turimi rašytiniai šaltiniai)³.

Paskutinis plačiai aptaręs Nemuno žemupio gynybinės sistemos pilis autorius yra istorikas Romas Batūra, kuris straipsnyje, skirtame Veliuonos pilies istorijai XIII–XV a., vėliau papildė šiuos tyrimus dar Pieštės pilies istorija⁴. Atsakymų kaip funkcionavo Nemuno žemupio gynybinė sistema šiuose straipsniuose pasigesta, o kai kurie teiginiai netrukus susilaukė ir kritikos (dėl ginčytinos lokalizacijos), kurią galima vertinti įvairiai⁵. Reikia pabrėžti, jog pilių lokalizavimo problemos šiame areale yra daugiausia diskusijų sulaukęs klausimas, susijęs su Nemuno žemupio gynybiniu arealu, tačiau, nagrinėjant pačios sistemos efektyvumą, jis nėra itin reikšmingas, nors, sunaikinus Kolainių pilį, nuo vietos, kur būtų lokalizuota Bisenės pilis, priklausė komunikacijų atstumas.

Kaip žinia, tiriant LDK viduramžių problemas, dažniausia tenka remtis labai siaura šaltinių baze. Šis atvejis nėra išimtis, todėl reikia paminėti, jog bus analizuojami tie patys istorikams gerai žinomi naratyviniai šaltiniai: Petro Dusburgiečio, Vygando Marburgiečio ir Hermano Vartbergės kronikos. Kiti šaltiniai naudoti labai ribotai dėl jų originalumo, nes dažniausia tai perpasakojimai ar vertimai. Neradus nieko naujo, buvo atsisakyta net ir Mikalojaus Jerošino kronikos, net kaip patikslinančio šaltinio. Tuo tarpu ankščiau išvardintoms kronikoms parašyti straipsniai jas kaip šaltinius gerai apibūdina, todėl šiame tekste nereikėtų išsiplėsti⁶, nes tai jau buvo daryta ne kartą⁷. Galima priminti pagrindinius teiginius, susijusius su Nemuno žemupio gynybinio arealo istoriją atskleidžiančiais šaltiniais: šias kovas aprašo Vokiečių ordino kronikininkai, todėl žinios, pasiekusios mūsų laikus yra

² Baranauskas T., *Lietuvos medinės pilys rašytinių šaltinių duomenimis* // Lietuvos archeologija, T. 24, Vilnius, 2003, p. 61.

³ Sideravičius K., *Sunkiausių kovų šimtmetis* // Lietuvių karas su kryžiuočiais, Vilnius, 1964, p. 185–198.

⁴ Batūra R., *Veliuona – Lietuvos gynybos skydas kare su Kryžiuočių ordinu (XIII a. pabaiga – XV a. pirmasis ketvirtis)* // Lietuvos valsčiai, Kn. 7: Veliuona, Vilnius, 2001, p. 78 – 111; to paties, *Pieštės pilis Lietuvos gynyboje. Legendinės Lietuvos pradžios pilis* // Lietuvos valsčiai, Kn. 9: Seredžius, Vilnius, 2003, p. 87–101.

⁵ Baranauskas T., *Lietuvos medinės pilys rašytinių šaltinių duomenimis* // Lietuvos archeologija, T. 24, Vilnius, 2003, p. 64–65.

⁶ Batūra R., *Petro Dusburgiečio kronika: Epocha, šaltiniai, tendencija, reikšmė* // Petras Dusburgietis, Prūsijos Žemės kronika, Vilnius, 1985, p. 7–56; Trimonienė R., *Įvadas. Vygando Marburgiečio kronika* // Vygandas Marburgietis, Naujoji Prūsijos kronika, Vilnius, 1999, p. 5–45; Jasas R., *Vertėjo žodis* // Vygandas Marburgietis, Naujoji Prūsijos kronika, Vilnius, 1999, p. 46–60. Jurginis J. *Įvadas [Hermano Vartbergės kronikai]* // Livonijos kronikos, Vilnius, 1991, p. 154–166.

⁷ Plg.: Nikžentaitis A., *Rašytiniai šaltiniai apie lietuvių pilių sistemą XIII a. pabaigoje – XIV a. pradžioje* // Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai. A serija, T. 3 (96), Vilnius, 1986, p. 51–62.

vienpusiškos, nurodančių ordino pozicijas. Kariniai konfliktai (tai darbe yra vienas iš objektų), kaip sutaria istorikai, aprašyti patikimai. Didžiausią šiuo atveju problemą kelia skaičių patikimumas konflikto aprašymo metu⁸. Nereikia pamiršti, jog galios monopolis Vokiečių ordine priklausė riteriams, kurie galėjo cenzūruoti net ir objektyvius tekstus⁹.

Sudėtinga yra apibrėžti darbo chronologines ribas. Galutinė riba yra lyg ir aiški. 1369 metais LDK prarado savo poziciją Nemuno žemupio gynybiniame areale ir galima konstatuoti, jog pati sistema buvo sunaikinta, taigi apie kažkokį efektyvumą nėra reikalo ir kalbėti. Nustatyti darbo pradžios chronologines ribas yra gerokai sudėtingiau. Galima būtų išskirti net keletą galimų išeities taškų: jei 1259 metais pastatytas Georgenburgas buvo prie Nemuno, tai galima manyti, jog Lietuva turėjo pradėti organizuoti gynybą šiame areale; po Didžiojo prūsų sukilimo, vykusio Skalvos užkariavimo metu, puolant skalvių Ramijos pilį 1275 metais ar 1283 metų Bisinės pilį. Pasirenkant atsakymą į šiuos klausimus, visų pirma reikia atsižvelgti į naujausią istoriografiją ir politinį kontekstą.

Visų pirma reikėtų paminėti, jog, remiantis naujausiais istoriografijos duomenimis, tenka konstatuoti, jog Georgenburgo buvimas prie Nemuno dabartinio Jurbarko vietoje yra ne tik kad abejotinas, bet net labai mažai tikėtinas¹⁰, todėl reikėtų iškart atmesti pirmąją datą – 1259 metus.

Mindaugo krikšto kampanijos ir jo taikaus sugyvenimo su Vokiečių ordinu metu, 1253–1259 metais pastarajam buvo padovanotos dvi prūsiškos žemės: Nadruva ir Skalva¹¹, bandant įsitvirtinti Europos politinėje sistemoje. Tai leistų kalbėti apie bent jau nominalią šių žemių priklausomybę nuo Lietuvos valdovo (veikiausiai tokia ji ir buvo). Tačiau reikia prisiminti, jog XIII amžiaus 6–7 dešimtmečių sandūroje jauna Lietuvos valstybė žengė žingsnį atgal. Buvo atnaujinti veiksmai prieš Livonijos ordiną, puolant Mozūriją, buvo įsiveržta kartu ir į Kulmo žemę, kuri priklausė Vokiečių ordinui. Nėra aišku, ar Mindaugas atmetė krikštą, tačiau kokybiniai jo santykiai su katalikiškąja Europa pasikeitė – vokiečių kolonijinės valstybės pradėtos vertinti kaip priešiškos. Tiesa, po Mindaugo mirties Lietuvos politika Ordino atžvilgiu pasidarė dar griežtesne, o taip nusprendė soste esantis Treniota. Jo trumpas valdymo laikotarpis buvo tik grįžimas prie Almeno plano. Tuo

⁸ Jučas M., *Lietuvos karo su kryžiuočiais istoriografija* // Lietuvių karas su kryžiuočiais, Vilnius, 1964, p. 11–14.

⁹ Plg.: Beresnevičius G., *Palemono mazgas. Palemono legendos periferinis turinys: Religinė istorinė studija*, Vilnius, 2003, p. 11–13.

¹⁰ Gudavičius E., *Dėl šv. Jurgio pilies* // Lietuvos istorijos studijos. Nr. 15, Vilnius, 2005, p. 9–16.

¹¹ Min. knyga.....: p. 69 – 70; 82 – 84.

tarpu Vaišelgos, o vėliau Švarno, atėjimas į valdžią reiškė pasyvios politikos įgyvendinimą ordino atžvilgiu¹². Tai tęsėsi ir vėliau, nes kryžiuočiams buvo leista užkariauti dvi anksčiau minėtas žemes. Čia ir kyla klausimas, kaip vertinti jau minėtą Ramijos pilies puolimą. Iš aprašymo darosi akivaizdu, jog Lietuvoje į Skalvos užkariavimą vis dar nebuvo kreipiamas deramas dėmesys, skalviai buvo palikti gintis patys. Akivaizdu, jog net ir (hipotetiškai) atstačius nominalią Skalvos priklausomybę nuo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, tektų konstatuoti, jog, Skalvos užkariavimo metu, šios žemės pilys nebuvo sujungtos su pilių sistema.

Darosi akivaizdu: 1279 metais užkariaujami paskutiniai prūsai – jotvingiai (pagal Petrą Dusburgietį) ir kelias prieš Lietuvos valstybę tampa laisvas. Dar daugiau, nes Vokiečių ordinui, norint pateisinti savo egzistavimą užkariautose žemėse, tai lieka vienintelė kryptis. Numalšinus pagudėnų sukilimą, kryžiuočiai pradeda pulti Lietuvą. Pirmoji pilis, kurią 1283 metais užpuolė kryžiuočiai, buvo Bisėnos pilis. Taigi kryžiuočiai jau pirmojo puolimo prieš Lietuvą metu susidūrė su Panemunės pilimis. Šią datą tenka pripažinti tyrimo pradine chronologine riba.

Prieš pradėdant pačios gynybinės sistemos analizę, reikėtų pakalbėti keliais žodžiais apie pačios gynybinės sistemos genezę. Nemuno žemupio gynybinės sistemos susidarymas yra aiškus karų su kryžiuočiais padarinys. Tačiau, bandant ieškoti jos užuomazgos, turime sutikti, kad pavieniai gynybiniai objektai Nemuno upės pakrantėje pradėjo formuotis dar iki valstybės susidarymo, o kai kurių pradžios reikia ieškoti mūsų eros pradžioje¹³. Ši sistema formavosi dar ir nagrinėjamo laikotarpio metu, kintant pilių tinklui¹⁴, tačiau ne mažiau svarbus yra ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdančiųjų struktūrų gebėjimas panaudoti jau esamą palikimą, todėl yra svarbu kuo detaliau aptarti, kaip ir iš ko, buvo suformuota ši sistema.

Tiesa, Mindaugas Bertašius, bandydamas apibrėžti Panemunės pilių struktūros užuomazgas, bando jos paskirtį apibrėžti centro – Kauno apylinkių – apsaugai. Pasak jo, tai leistų manyti, jog Kaunas buvo vienas iš centrų, kuriame buvo kuriamos valstybės užuomazgos. Panemunės pilys šiuo atveju buvusios žiedai, saugoję centrą. Jos buvo suskirstytos į gynybines apygardas, iš kurių vėliau susiformavo (arba sunyko) Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valsčiai. Istoriniais laikais šiame areale galbūt reikėtų ieškoti Erdvilo valdų, vėliau – Parbaus¹⁵.

¹² Gudavičius E., *Lietuvos istorija iki 1569 metų*, T. 1, Vilnius, 2001, p. 66–69.

¹³ Bertašius M., *Vidurio Lietuva VIII – XII a.*, Kaunas, 2002, p. 59.

¹⁴ Sidaravičius K., *Sunkiausių kovų šimtmetis // Lietuvių karas su kryžiuočiais*, Vilnius, 1964, p. 185–198.

¹⁵ Bertašius M., Kauno apylinkių teritorinių struktūrų formavimosi ypatybės // Kauno istorijos metraštis, T. 2, Kaunas, 2000, p. 5–29.

Galima pastebėti, jog Nemuno žemupio gynybinės sistema atliko vieno iš didžiojo kunigaikščio „domeno“ apsauginio žiedo grandies funkcijas. Prie Panemunės gynybinio arealo yra prigludęs, o taip pat ir su juo susijęs Jūros upės gynybinis arealas, saugantis vakarinius valstybės pakraščius¹⁶. Šiaurėje ėjo „leičių siena“, kuri tęsėsi nuo Deltuvos – Kauno apylinkių sandūros iki Breslaujos, nuo kurios į rytus yra išlikęs Lietuvos valsčius¹⁷. Rytų pusėje gynybinę sistemą galėjo sudaryti smulkios kunigaikštystės: Svyriai, Trobos, Alšėnai. Vėliau jas galėjo papildyti slaviškos kunigaikštystės: Naugardukas, Gardinas. Jose taip pat buvo apgyvendinti leičiai (tiesa, vėliau leičiai buvo perkelti ir į tolimiausias periferijas, tokias kaip Kijevas)¹⁸.

A. Nikžentaičio teigimu, iki kryžiuočių atsikraustymo lietuvių pilys buvo primityvios. Jos tik per laiką peraugo į gynybinę sistemą¹⁹. Tai patvirtina ir K. Sideravičiaus spėjimą, jog kai kurios buvo apleistos dėl netinkamos padėties²⁰. Taigi iki kryžiuočių puolimų pradžios Panemunėje pilys buvo daugiau valstybės administraciniai centrai, negu gynybiniai objektai. Tai patvirtintų ir bandymai lokalizuoti XIII a. valdovų kelionių po valstybę maršrutus. Pastebima, kad nagrinėjamame areale valdovo kelionių maršrutas driekėsi Nemunu iki Kolainių²¹. V. Pašuta pastebi, jog šiame areale buvo ugdomi profesionalūs kovotojai su kryžiuočiais. Pavyzdžiu jis mini Surminą, kuris, kritus Kolainiams, pradėjo vadovauti Veliuonos gynybai²².

ATSKIROS PANEMUNĖS PILYS RAŠYTINIŲ ŠALTINIŲ DUOMENIMIS

Bandant nustatyti viso gynybinio arealo efektyvumą, visų pirma reikia peržvelgti atskirų pilių strateginę reikšmę. Tai vienas iš pirmųjų raktų, kurie leistų gilinti šį tyrimą. Be to, kaip pastebi G. Zabiela, kiekviena atskira pilis buvo atskiras kompleksas, kuris taip pat vertas aptarimo. G. Zabiels pateikiami pilies komplekso sudėtiniai dėmenys: pilis, priešpilis, papilis, pa-

¹⁶ Nikžentaitis A., *Nuo Daumanto iki Gedimino. Iki krikščioniškos Lietuvos visuomenės bruožai*, Klaipėda, 1996, p. 68.

¹⁷ Dubonis A., *Lietuvos didžiojo kunigaikščio leičiai: iš Lietuvos ankstyvųjų valstybinių struktūrų praeities*, Vilnius, 1998, p. 97.

¹⁸ Ten pat, p. 98.

¹⁹ Nikžentaitis A., *Nuo Daumanto iki Gedimino. Iki krikščioniškos Lietuvos visuomenės bruožai*, Klaipėda, 1996, p. 64.

²⁰ Sideravičius K., *Sunkiausių kovų šimtmetis // Lietuvių karas su kryžiuočiais*, Vilnius, 1964, p. 190.

²¹ Baranauskas T., *Lietuvos valstybės ištakos*, Vilnius, 2000, p. 198.

²² Pašuta V., *Lietuvos valstybės susidarymas*, Vilnius, 1971, p. 331.

pėdės gyvenvietė, nuo pilies atitolusios slėptuvės su jas supančiomis neįtvirtintomis gyvenvietėmis²³.

Kiekvienam iš šio komplekso dėmenų yra apibrėžiamas:

Pilis – uždaro tipo gynybinis įrenginys, kartais turėjęs ir kitas funkcijas. Šis terminas nusako visą gynybinį kompleksą, neskirstant jo į smulkesnes dalis²⁴.

Priešpilis – už pilies įtvirtinimų iškelti gynybiniai įrengimai. Gali atrodyti kaip atskiras piliakalnis. Kartais jų būna du²⁵.

Papilys – įtvirtinta papėdės gyvenvietė. Kartais laikyti atskirais piliakalniais²⁶.

Papėdės gyvenvietė – silpnai įtvirtintas papilys, galintis užimti didelį plotą²⁷.

Slėptuvė – piliakalnis, kuris galutiniame raidos taške nepasiekė pilies lygio, o sunyko. Savo geneze siekė vidurinį geležies amžių. Nepasižymėjo stipriais įtvirtinimais²⁸.

Juozo Jurginio bandymas klasifikuoti Lietuvos gyvenvietes ir greta jų išskirti slėptuves neatitinka šiame darbe tyrinėjamo laikotarpio, nes data yra I tūkstantmečio viduryje. Glumina gal tik pateikta Lavoriškių piliakalnio medžiaga, kur pylimas buvo tvirtinamas dar ir XIII – XIV a.²⁹, tačiau pastarasis išorės požymiais labiau panašėję į didžiūnų pilaites, kurias aptarė G. Zabiela. Apsibrėžus vartojamus terminus, iškilo būtinumas apibrėžti atskirų pilių strateginę reikšmę.

1. Kolainių pilis

Lokalizacija: R. Batūra teigia, jog Kolainių pilis stovėjusi Jurbarko šiauriniame pakraštyje. Piliakalnis vadinamas Višpiliu, Bišpiliu, Viešpiliu³⁰. T. Baranauskas, remdamasis kitais šaltiniais, patvirtina šią hipotezę³¹. Nors kai kurie tyrinėtojai, remdamiesi lingvistiniais duomenimis, bando šiame piliakalnyje lokalizuoti Bisenės piliavietę.

²³ Zabiela G., *Lietuvos medinės pilys*, Vilnius, 1995, p. 55.

²⁴ Ten pat, p. 57.

²⁵ Ten pat, p. 58.

²⁶ Ten pat, p. 58–59.

²⁷ Ten pat, p. 60.

²⁸ Ten pat, p. 64–65.

²⁹ Jurginis J., *Baudžiavos įsigalėjimas Lietuvoje*, Vilnius, 1962, p. 80 – 82.

³⁰ Batūra R., *Paaiškinimai* // Petras Dusburgietis, *Prūsijos žemių kronika*, Vilnius, 1985, p. 415.

³¹ Baranauskas T., *Lietuvos medinės pilys rašytinių šaltinių duomenimis* // Lietuvos archeologija, T. 24, Vilnius, 2003, p. 65.

1290 metai. Magistras Meinhardas su 500 riterių ir 2000 pėstininkų puola pilį. Gynybai vadovauja Surminas. Pilėnų skaičius – 120. Pėstininkai puola pilį, o riteriai saugo, kad neateitų pastiprinimas. Likus 12, galinčių gintis pilėnų, grįžo riteriai. Pėstininkai supanikavo ir pasitraukė į laivus³².

1290 metai. Ragainės komtūras Erneke su broliu Jonu iš Vienos ir 25 ginklanešiais plaukė laivu pro pilį. Surminas sušaukė pilėnus ir tarėsi su jais. Vienas iš pilėnų, vardu Nodamas, mokėjęs lenkų kalbą, apsirengė moterimi ir ant Nemuno kranto šaukėsi pagalbos. Komtūrai davus įsakymą jį paimti, įsikibo į laivą, susišaukė jam patikėtus 60 vyrų ir visus buvusius laive išžudė³³.

1291 metais. Karaliaučiaus komtūras Bertoldas Bruhavenas su daug brolių ir apie 1500 vyrų, žygiuodami pro Kolainius, pamatė, kad ši pilis nėra saugoma, tai ją sudegino³⁴.

1367 metais. Maršalas Heningas įsiveržęs į Lietuvą, padalino savo kariuomenę į 3 pulkus. Vienas jų pasiekė ir plėšė Kolainių apylinkes³⁵.

2. Kimelio pilis

Lokalizacija: R. Batūra bando šią pilį lokalizuoti Nemuno kairiajame krante, netoli Kaimelių kaimo, siedamas su Kukarskės kaimo apylinkėse esančiu nežinomu piliakalniu³⁶. Ši lokalizacija atrado savo vietą Lietuvos istoriografijoje ir yra priimtina.

1295 metais. Ragainės komtūras Liudvikas iš Libencelės³⁷ su broliais ir 200 vyrų ketino užpulti pilį, bet vedlys išklydo iš kelio. Jie vis tiek pasiekė kitą pilį ir sudegino, nes gyventojai pasitraukė į mišką. Neilgai trukus, jie priėjo Kimelio pilį, kuri buvo anksčiau ne kartą kryžiuočių pulta. Įsiveržę į pilį, kryžiuočiai išžudė visus gyventojus³⁸.

3. Bisenės pilis

Lokalizacija: R. Batūra šią pilį lokalizuoja Kartupėnų piliakalnyje, netoli Jurbarko³⁹. Remdamasis lingvistikos duomenimis, V. Urbanavičius bando

³² Petras Dusburgietis, *Prūsijos žemių kronika*, Vilnius, 1985, p. 221–222.

³³ Ten pat, p. 222.

³⁴ Ten pat, p. 224–225.

³⁵ Hermanas Vartbergė, *Livonijos kronika* // Livonijos kronikos, Vilnius, 1991, p. 190.

³⁶ Batūra R., *Paaiškinimai* // Petras Dusburgietis, *Prūsijos žemių kronika*, Vilnius, 1985, p. 419.

³⁷ Petras Dusburgietis, *Prūsijos žemių kronika*, Vilnius, 1985, p. 233.

³⁸ Ten pat, p. 237.

³⁹ Batūra R., *Paaiškinimai* // Petras Dusburgietis, *Prūsijos žemių kronika*, Vilnius, 1985, p. 413.

Bisenės ir Kolainių pilis sukeisti vietomis,⁴⁰ tačiau, kaip jau minėta, T. Baranauskas, remdamasis papildomais šaltiniais, paneigia šią teoriją.

1283 metais. Prūsijos žemės magistras Konradas iš Tirbergo su daugybe brolių ir didele kariuomene puolė Bisenės pilį. Nukovė daug pilėnų, įsiveržė į pilį, dalį gynėjų paėmė į nelaisvę, o kitus išžudė. Pilis buvo sudeginta. Kita kariuomenės dalis nusiaubė pilies apylinkes⁴¹.

1307 metais. Ragainės vicekomtūras Frydrichas iš Libencelės su 21 broliu ir 60 karių užpuolė grįžtančią namo Bisenės pilies įgulą, kurią sudarė 85 žmonės, ir beveik visus (3 liko gyvi) išžudė⁴².

1313 metais. Prūsijos žemės maršalas Henrikas iš Plockės, sutelkęs visą savo kariuomenę, puolė Bisenės pilį. Raiteliai apsupo pilį, o laivais atplaukę kariai pastatė iš laivų tiltą, sustatė puolimo įrengimus ir ilgą laiką puldinėjo pilėnus. Tačiau, matydami, kad pilies paimti nepavyks, kryžiuočiai nutraukė apgulą⁴³.

1313 metais. Henrikas iš Plockės su broliais ir Sembos bei Notangos vyrais užpuolė Bisenės pilį. Po ilgo puolimo buvo sudeginti jos papiliai. Abiejose pusėse buvo daug sužeistųjų⁴⁴.

1316 metais. Kristmemelio vicekomtūras Frydrichas iš Libencelės su 20 broliu ir 60 vyrų užpuolė 80 lietuvių, grįžtančių iš Bisenės pilies. Visus (išskyrus 5) išžudė⁴⁵.

1316 metais. Trys Ragainės broliai su trimis ginklanešiais patraukė prie Bisenės pilies. Tuo laiku pamaininės saugos nebuvo, o pilis buvo saugojama 12 žmonių. Visus juos aptiko už pilies sienų. 6 nužudė. Kiti 6 pamatė ginklanešius ir pabėgo į mišką. Kryžiuočiai rado pilį tuščią ir ją sudegino⁴⁶.

4. Mederabės pilis

Lokalizacija: Pagal žygio maršrutą šią pilį buvo bandyta lokalizuoti Meškininkų piliakalnyje, esančiame kairiajame Mituvos krante⁴⁷. Tačiau Tomas Baranauskas, peržvelgęs kairiajame Nemuno krante esančius piliakalnius, bei, remiantis vėlesniais šaltiniais, teigia, jog ši pilis galėjo būti lokalizuota ir

⁴⁰ Urbanavičius V., *Senujų gyventojų pėdsakai* // Jurbarkas: istorijos puslapiai, Vilnius, 1996, p. 18–19.

⁴¹ Petras Dusburgietis, *Prūsijos žemių kronika*, Vilnius, 1985, p. 213.

⁴² Ten pat, p. 254 – 256.

⁴³ Ten pat, p. 262.

⁴⁴ Ten pat, p. 263.

⁴⁵ Ten pat, p. 268.

⁴⁶ Ten pat, p. 268.

⁴⁷ Batūra R., *Paaiškinimai* // Petras Dusburgietis, Prūsijos žemių kronika, Vilnius, 1985, p. 416.

netoli Rusteikių esančiame Žuklių piliakalnyje⁴⁸. Reikia pastebėti, jog pastaroji lokalizacija yra labiau įtikinanti.

1291 metais. Karaliaučiaus komtūras Bertoldas Bruhavenas, po nepavykusio Junigedos (Veliuonos) pilies statybų sutrukdyimo, su 1000 Sembos vyrų užpuolė Mederabės pilį, kurią po stipraus antpuolio paėmė ir sudegino. Visus žmones išžudė arba paėmė į nelaisvę. Per Mederabos pilį kryžiuočiai jau buvo patyrę daug „bėdų“ anksčiau⁴⁹.

5. Pieštvs pilis

Lokalizacija: Pieštvs pilis lokalizuojama Seredžiaus vakarinėje dalyje prie Pieštvs upelio⁵⁰. Dėl šios lokalizacijos dabartinėje Lietuvos istoriografijoje sutariama ir ji laikoma teisinga.

1293 metais. Magistras Meinhardas su „galybe“ riteriu užpuolė Junigedos ir Pieštvs pilis. Po to, kai mūšiuose buvo daug sužeistų ir užmuštų, buvo sudeginti abiejų pilių papiliai, nes nieko kito „neįstengė padaryti“⁵¹.

1294 metais. Trys riteriai su 300 vyrų buvo pasiūsti į Ragainę saugoti pilies. Ten, sustiprinę savo jėgas riteriais ir ginklanešiais, puolė Pieštvs apylinkes. Pasigrobė bandą galvijų, 70 belaisvių ir daug nužudė⁵².

1298 metais. Brandenburgo komtūras Kunonas su didele kariuomene užpuolė Pieštve ir Junigėdą. Buvo sudeginti papiliai. Grįždamas sutiko riterį iš Ragainės su dideliu būriu ginklanešių, kuris atplaukė laivu, privertė sugrįžti visą kariuomenę ir pradėti mūšį. Šio mūšio metu žuvo vienas „narsus lietuvis“, o iš abiejų pusių buvo daugybė sužeistų⁵³.

1318 metais. Maršalas Henrikas iš Plockės atžygiavo su didele kariuomene ir sudegino Junigedos ir Pieštvs pilies papilius su nauju grūdų derliumi⁵⁴.

1319 metais. Maršalas atplaukė laivais su daugybe riterių ir karių ketindamas užpulti Junigedos ir Pieštvs pilis. Tačiau dėl nustatytos tvarkos nesi laikymo Pieštve pulta nebuvo⁵⁵.

1322 metais. Frydrichas iš Vildenbergo, pavadavęs didįjį magistrą, su 150

⁴⁸ Baranauskas T., *Lietuvos medinės pilys rašytinių šaltinių duomenimis* // Lietuvos archeologija, T. 24, Vilnius, 2003, p. 64.

⁴⁹ Petras Dusburgietis, *Prūsijos žemių kronika*, Vilnius, 1985, p. 225.

⁵⁰ Batūra R., *Paaiškinimai* // Petras Dusburgietis, Prūsijos žemių kronika, Vilnius, 1985, p. 417.

⁵¹ Petras Dusburgietis, *Prūsijos žemių kronika*, Vilnius, 1985, p. 231.

⁵² Ten pat, p. 232.

⁵³ Ten pat, p. 240.

⁵⁴ Ten pat, p. 271.

⁵⁵ Ten pat, p. 271–272.

brolių bei dideliu skaičiumi kryžininkų, pasitelkę Kulmo ir aplinkinių žemių žmones, įsiveržė į Lietuvos teritoriją. Nuniokoję 3 valsčius, užpuolė Pieštės pilį. Pilėnai su miestais nustūminėjo kopiančius žemyn, nes negalėjo pramušti šarvų. Sutemus puolimas buvo nutrauktas. Iš ryto buvo susitarta: davė įkaitų ir pasižadėjo paklusti kryžiuočiams. Tačiau, verčiami didžiojo kunigaikščio, nesilaikė duoto žodžio⁵⁶.

1336 metais. Pastatyta kryžiuočių pilis tarp Veliuonos ir Pieštės⁵⁷.

1348 metais. Maršalas Zygfridas iš Danenfeldo pradėjęs žygį iš Ragainės, sėkmingai praėjo pro Pieštę ir Veliuoną⁵⁸.

1357 metais. Maršalas Zygfridas iš Danenfeldo su aukščiausiais Ordino pareigūnais ir kryžininkais niokoja Nemuno pakrantes, o nuo Pieštės traukia prie Veliuonos⁵⁹.

1362 metais. Plaukdami link Kauno kryžiuočių laivai „be garso“ praplaukia pro Pieštę.⁶⁰ Stengiamasi išnaudoti Kauno paėmimą kaip psichologinį laimėjimą prieš Pieštės pilėnus: „apėmė didžiausia baimė“⁶¹.

1363 metais. Šis žygis yra aprašytas plačiau kaip įvykęs 1364, šiuo aprašymu ir remsiuos, tačiau didžioji dalis šaltinių verčia manyti buvus šiais metais⁶². Magistras pasitaręs nutarė išgriauti Naujojo Kauno pilį, kurią sugriovus, magistras patraukė į Pieštę. Ragainės komturas Henrikas Šioninbergas pasiūlė įgulai pasiduoti, paskyręs terminą. Praėjus terminui, įgulą atsakė, kad nepasiduos, tačiau iškart po to apleido pilį. Ragainės komturas pilį sudegino ir prisijungė prie magistro⁶³.

1364 metais. Mėnima Pieštės piliavietė („kur anksčiau stovėjo“) ⁶⁴.

6. Paštuvos pilis

Lokalizacija: Paštuvos pilis lokalizuojama Jaučakių piliakalnyje, tai yra į rytus nuo Vilkijos⁶⁵. T. Baranauskas atkreipia dėmesį į tai, kad Paštuvos ir

⁵⁶ Ten pat, p. 273–274.

⁵⁷ Vygandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika*, Vilnius, 1999, p. 84.

⁵⁸ Ten pat, p. 100.

⁵⁹ Ten pat, p. 106.

⁶⁰ Ten pat, p. 114.

⁶¹ Ten pat, p. 120.

⁶² Trimonienė R., Gudmantas K., *Paaiškinimai // Vygandas Marburgietis, Naujoji Prūsijos kronika*, Vilnius, 1999, p. 291; Hermanas Vartbergė, *Livonijos kronika // Livonijos kronikos*, Vilnius, 1991, p. 187.

⁶³ Vygandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika*, Vilnius, 1999, p. 126–127.

⁶⁴ Ten pat, p. 124.

⁶⁵ Batūra R., *Paaiškinimai // Petras Dusburgietis, Prūsijos žemių kronika*, Vilnius, 1985, p. 416.

Vilkijos pilių sugretinimas yra rizikingas ir šias pilis reikėtų skirti,⁶⁶ tačiau sutinkama, jog Paštuvos pilis buvusi Jautakių piliakalnyje.

1292 metais. Magistras Meinhardas su 100 kryžiuočių ir galybe raitelių užpuolė Gaižuvos ir Paštuvos valsčius. Grįžtant buvo persekiojami ir kelis kartus užpulti. Kovoje Jazbutas puolė Balgos komturą Henriką Cutsvertą ir sužeidė jo žirgą. Komtūras pervėrė Jazbutą ietimi, o šis mirdamas dar nukirto jam pirštą⁶⁷.

1294 metais. Magistras ruošėsi plėsti Ariogalos valsčius, tačiau atkalbėtas padalino savo kariuomenę: Ragainės ir Sembos žmonės puolė Paštuvos, kiti – Gaižuvos valsčių. Nusiaubė abu valsčius, degindami ir žudydami žmones. Paėmė 100 žmonių į nelaisvę ir grįžo⁶⁸.

1316 metais. Maršalas Henrikas iš Plockės su daugybe raitelių nusiaubė Paštuvos valsčių. 500 žmonių paėmė į nelaisvę arba nukovė⁶⁹.

1323 metais. Tepliaivos komtūras Henrikas su 8 broliais ir 300 vyrų išėjo į Žemgalos lauką, kuris buvo prieš Paštuvos pilį. Lijo lietus, tad pjovėjų nerado, pagrobė 34 arklius ir pasitraukė. Lietuviai pradėjo juos vytis, tačiau kryžiuočiai surengė pasalą, kur palaukė lietuvių. Pastarieji metė burtus ir pradėjo atsitraukinėti, tačiau buvo užpulti ir 12 iš jų žuvo⁷⁰.

1348 metais. Maršalas Zygfridas iš Danenfeldo nuniokojo keturias sritis, jų tarpe Paštuvos⁷¹.

1352 metais. Magistras Vinrichas iš Knirpodės su „žymiomis pajėgomis“ ir kryžininkais įsiveržia į Lietuvą, nuniokoja Gaižuvos, Ariogalos ir Raseinių žemes. Grįžta per Paštuvą į Ragainę, nes grobis buvo nepaliktas, arkliai, negaudami pašaro, krito, didelė dalis žmonių mirė iš bado⁷².

1364 metais. Magistras Vinrichas iš Knirpodės su Ragainės, Osterodės, Brandenburgo komtūrais pagal iš anksto Ordino maršalo sudarytą planą surengė 8 dienų žygį į Lietuvą. Tačiau lietuviai buvo išpėti. 4 žygio dieną buvo susitiktas Livonijos magistras, tačiau jis neprisijungė. Grįždami kryžiuočiai perėjo ir Paštuvos apylinkes⁷⁴.

⁶⁶ Baranauskas T., *Lietuvos medinės pilys raštinių šaltinių duomenimis* // Lietuvos archeologija, T. 24, Vilnius, 2003, p. 65.

⁶⁷ Petras Dusburgietis, *Prūsijos žemių kronika*, Vilnius, 1985, p. 226.

⁶⁸ Ten pat, p. 231.

⁶⁹ Ten pat, p. 267.

⁷⁰ Ten pat, p. 277.

⁷¹ Vygandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika*, Vilnius, 1999, p. 99.

⁷² Ten pat, p. 102.

⁷³ Šiučas K., *Prūsijos istorija* // Vygandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika*, Vilnius, 1999, p. 228.

⁷⁴ Vygandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika*, Vilnius, 1999, p. 121–124.

1365 metais. Ragainės komtūras Burkhardas iš Mansfeldo ir Sembos teisėjas Riudigeris iš Elnerio su kryžininkais tris dienas niokojo Ariogalos ir Paštuvos žemes⁷⁵.

1368 metais. Niokojamas Paštuvos valsčius⁷⁶.

1369 metais. Maršalas sušaukia savuosius ir patraukia į Lietuvą. 5 dieną jis sustoja Paštuvoje, kitos dienos ryte apsiaučia pilį, kur padaro „žalos“. Patekęs saulei, užėjo rūkas ir maršalas nutarė su laivais priplaukti prie „krašto be trobesių“. Ten stovėjo tiltas per Nemuną per kurį lietuviai, apleisdami priešpilį, pateko į salos pilį. Pastebėjus įėjimą į salos pilį, kryžiuočiai bandė jį šturmuoti, tačiau patyrė nuostolių: sužeistas Ragainės komtūras, įtakingas riteris Jonas iš Šionfeldo, žuvo Sembos teisėjas Riudigeris Elneris. Tačiau lietuviai sunaikino tiltą. Buvo palikta tik įėjimo anga į pilį, kur tilpo vienas žmogus. Tuomet vienas iš Ordino brolių į pilį įlenda „per kažkokį kelmą“. Dalis igulos pasidavė, o seniūnas Girdavas nubėga per tiltą, nutiestą per Nemuną, ir pasislepia bokšte, tačiau kryžiuočiai jį padega ir seniūnas yra priverstas pasiduoti. Taip pat kryžiuočiai aptinka du lietuvių laivus ir juos sunaikina⁷⁷.

7. Junigėdos (Veliuonos) pilis

Lokalizacija: Veliuonos ir Junigėdos pilys buvo kartu ir valsčiaus centras, stovėjo ant Nemuno kranto netoli Veliuonos upelio, pilis greičiausiai stovėjo piliakalnio, vadinamo Gedimino kapu, viršuje⁷⁸.

1291 metais. Karaliaučiaus komtūras su daug brolių ir 1500 karių, sudeginęs Kolainių pilį, užpuolė Junigėdos valsčių, kur nužudė ar paėmė į nelaisvę 700 lietuvių⁷⁹.

1291 metais. Lietuviai Junigėdos valsčiuje pastatė pilį. Karaliaučiaus komtūras, tai sužinojęs su 1000 sembų bandė sutrukdyti statybas, tačiau lietuviai priešinosi ir kryžiuočiai nieko neįstengė padaryti. Tuomet patraukė į Mederabės pilį⁸⁰.

1292 metais. Balgos komtūras Henrikas Cutsveras su 20 riterių ir 1500 vyrų (jiems padėjo ir riteriai bei ginklanešiai iš Ragainės) išėjo link Junigėdos pilies. Ragainės atstovai pasirodė per anksti, nešini savo vėliava, todėl puolimas buvo nedarnus. Pilyje buvo atsiųsta pagalba iš Aukaimio, todėl lietuviai atmušė kryžiuočius, kurie atsitraukę nutarė pulti Aukaimio valsčių.

⁷⁵ Ten pat, p. 129.

⁷⁶ Hermanas Vartbergė, *Livonijos kronika* // Livonijos kronikos, Vilnius, 1991, p. 192.

⁷⁷ Vygandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika*, Vilnius, 1999, p. 140–141.

⁷⁸ Batūra R., *Paaiškinimai* // Petras Dusburgietis, Prūsijos žemių kronika, Vilnius, 1985, p. 415 – 416.

⁷⁹ Petras Dusburgietis, *Prūsijos žemių kronika*, Vilnius, 1985, p. 224–225.

⁸⁰ Ten pat, p. 225.

Paėmę į nelaisvę ir išžudę daug žmonių, kryžiuočiai patraukė atgal. Tačiau Junigėdoje buvę Aukaimio raitininkai pradėjo persekioti kryžiuočius. Susirėmimo metu žuvo 12 lietuvių, kiti pabėgo⁸¹.

1292 metais. Ragainės komtūras Konradas Štangė su keliais riteriais ir ginklanešiais patraukė link Junigėdos pilies. Pasiūstas žvalgas pranešė, jog pilyje ir papilyje pilna žmonių, tuomet, paraginti vado, kryžiuočiai patraukė toliau. Sudavė smūgį, nukovė dalį lietuvių, o kiti išbėgiojo⁸².

1293 metais. Magistro Meinhardo vadovaujama kariuomenė, sudaryta iš galybės raitelių, užpuolė „abi“ lietuvių pilis: Pieštvē ir Junigėdą. Po atkaklių mūšių kryžiuočiai pasitraukė, sudeginę papilius⁸³.

1295 metais. 5 riteriai ir 150 ginklanešių iš Sembos ir Notangos išjojo link Gardino, jie nutarė palikti arklius ir plaukti upe žemyn, pakeliui plėšiant kaimus. Susirėmimuose puldinėjant kaimus, žuvo du riteriai. Leidžianti upe, nepriplaukus Junigėdos, kryžiuočiai buvo priversti sustoti dėl nusekusio vandens. Juos užpuolė lietuviai, nukovė dar du riterius ir 25 vyrus⁸⁴.

1298 metais. Brandenburgo komtūras Kunonas su didele kariuomene užpuolė Pieštvē ir Junigėdą. Buvo sudeginti papiliai. Grįždamas sutiko riterį iš Ragainės su dideliu būriu ginklanešių, kurie atplaukė laivu, privertė sugrįžti visą kariuomenę ir pradėti mūšį. Šio mūšio metu žuvo vienas „narsus lietuvis“, o iš abiejų pusių buvo daugybė sužeistų⁸⁵.

1313 metais. Ragainės komtūras Vernelis iš Orzelno pasistatė laivą „su sienomis“ ir daug kitų laivų, su kuriais susiruošė pulti Junigėdą. Tačiau vėjas pribloškė prie kranto. Pilėnai užpuolė laivą, tačiau riteriai su ginklanešiais apsigynė. Lietuvos didysis kunigaikštis įsakė Surminui sunaikinti šį laivą. Kryžiuočių laivai buvo lietuvių užpulti, o didžiajam laivui buvo nupjauta virvė, nuplaukęs pasroviui, jis buvo atskirtas, visi 4 lankininkai buvę jame buvo nužudyti, o laivas sudegintas. Šio susirėmimo metu žuvo daug lietuvių, jų tarpe – Surmino brolis Skaldonas⁸⁶.

1315 metais. Reaguodamas į Vytenio puolimą prieš Kristmemelį, magistras Karolis iš Tryro surinko kariuomenę, tačiau, sužinojęs apie atsitraukimą, puolė Junigėdą pasiėmęs 6000 vyrų. Įsiveržė į papilį, paėmė 78 belaisvius, o papilį sudegino. Belaisviai buvo panaudoti Kristmemelio atstatymui⁸⁷.

⁸¹ Ten pat, p. 226 – 227.

⁸² Ten pat, p. 229 – 230.

⁸³ Ten pat, p. 231.

⁸⁴ Ten pat, p. 234.

⁸⁵ Ten pat, p. 240.

⁸⁶ Ten pat, p. 263.

⁸⁷ Ten pat, p. 267.

1317 metais. Maršalas Henrikas iš Plockės su 1500 raitelių patraukė prie Junigėdos, kurią ruošėsi užpulti apyaušriu. Tačiau pilėnai uždegė ugnis, taip įspėdami aplinkinius. Kryžiuočiai po ilgo puolimo sudegino papilį ir pradėjo trauktis, tačiau lietuviai atsitraukiančiuosius puldinėjo. Susirėmimo metu žuvo daug lietuvių, taip pat vienas riteris⁸⁸.

1318 metais. Maršalas Henrikas iš Plockės atžygiavo su didele kariuomene ir sudegino Junigėdos ir Pieštės pilies papilius su nauju grūdų derliumi⁸⁹.

1319 metais. Maršalas atplaukė laivais su daugybe riterių ir karių, ketino užpulti Junigėdos ir Pieštės pilis. Tačiau dėl nustatytos tvarkos nesilaikymo Pieštė pulta nebuvo. Visos jėgos buvo mestos prieš Junigėdą, kur su 500 vyrų patraukė slapčia. Tačiau pilėnai buvo įspėti ir sugriautas buvo „tik papilys“⁹⁰.

1336 metais. Pastatyta pilis Nemuno saloje tarp Veliuonos ir Pieštės, kurią lietuviai iškart sugriovė⁹¹.

1337 metais. Netoli Veliuonos didysis magistras Dytrichas iš Altenburgo ir Bavarijos kunigaikštis stato pilį⁹².

1339 metais. Magistras su kryžininkais šturmuoja pilį, tačiau žiema buvo labai šalta ir jie pasitraukė⁹³.

1348 metais. Maršalas Zygfridas iš Danenfeldo pradėjęs žygį iš Ragainės, sėkmingai praėjo pro Pieštę ir Veliuoną⁹⁴.

1357 metais. Maršalas Zygfridas iš Danenfeldo su aukščiausiais Ordino pareigūnais ir kryžininkais niokoja Nemuno pakrantes, o nuo Pieštės patraukia prie Veliuonos, kur ruošiasi apgulai. Tačiau lietuviai atima iš jų maisto produktus ir pašarą, daug aprangos parsigabena namo. Taip pat nukauna daugiau kaip 150 žmonių⁹⁵.

1360 metais. Maršalas Heningas Šindenkopfas su kryžininkais atplaukė prie Veliuonos, kurią šturmuoja ir padaro daug žalos⁹⁶.

1360 metais. Maršalas Heningas Šindenkopfas su kryžininkais atplaukė prie Veliuonos, kurią šturmuoja. Šiame mūšyje žuvo maršalo padėjėjas Griunenbergas. Maršalas pasitraukė prie Raudonės upės kranto⁹⁷.

⁸⁸ Ten pat, p. 271.

⁸⁹ Ten pat, p. 271.

⁹⁰ Ten pat, p. 271–272.

⁹¹ Vygandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika*, Vilnius, 1999, p. 84.

⁹² Ten pat, p. 85

⁹³ Ten pat, p. 87.

⁹⁴ Ten pat, p. 100.

⁹⁵ Ten pat, p. 106.

⁹⁶ Ten pat, p. 107.

⁹⁷ Ten pat, p. 108.

1362 metais. Plaukdami link Kauno kryžiuočių laivai „be garso“ praplaukia pro Pieštve ir Veliuoną⁹⁸. Pro ten pat grįžo ir atgal⁹⁹.

1363 metais. Sunaikinus Pieštve, patraukta prieš Veliuoną. 10 dienų vyko parengiamieji darbai: buvo gaminamos sienų griovimo mašinos. Elbingo komtūras naudojo 4 siendaužius, o Ortolfas iš Tryro tiek pat naudojo priešpiliui griauti. Per naktį mašinos pastumiamos arčiau ir sulygina priešpilį su žeme. Maršalas pasiūlė Veliuonos seniūnui pasiduoti, tačiau atsakymo negavo. Kitą dieną išgriauna išorinę sieną ir ją padega. Pilis užsidega. Seniūnas Goštautas prašo, kad paimtų jį į nelaisvę. Maršalas sutinka. Tačiau kariai jį nužudo. 100 pilies gynėjų („tų su skydais“) sunaikino degančioje pilyje¹⁰⁰.

1364 metais. Minima Veliuonos piliavietė („kur anksčiau stovėjo“) ¹⁰¹.

1365 metais. Veliuonos įgulos vyrai sunaikina įsiveržusių į Lietuvą kryžiuočių maisto ir pašarų atsargas, kurios buvo paliktos prie Raudonės upelio¹⁰².

1367 metais. Magistras su aukštaisiais pareigūnais ir galinga kariuomene pasirodė prie Veliuonos, kurią pilėnai pasitraukdami sudegino. Paskui kariuomenė patraukė prie Naujojo Kauno¹⁰³.

1368 metais. Prieš Veliuonos kalną magistras pastato Marienburgo pilį¹⁰⁴.

8. Senojo Kauno pilis

Lokalizacija: Senojo Kauno pilis tiksliausiai lokalizuojama A. Žalnieriaus tyrimuose. Greta pateikiama ir archeologinė medžiaga¹⁰⁵.

1361 metais. Maršalas paskyrė žygį į Kauną. Pasiuntė Įsiruties viršininką ir savo pirmąjį pavaduotoją iki Nemuno, tačiau juo pereiti nebuvo galima, ir sugrįžo¹⁰⁶.

1362 metais. Henrikas iš Šioningeno su meistras išvyko išžvalgyti Senosios Kauno pilies (išmatuoti sienas), kad būtų galima padaryti atitinkamas apgulties mašinas. Tuo pat metu maršalas Heningas Šindekpfas, didysis komtūras Volframas iš Baldersheimo, ruošė puolimo planą. Ordino ligoninių vir-

⁹⁸ Ten pat, p. 114.

⁹⁹ Ten pat, p. 120.

¹⁰⁰ Ten pat, p. 127–128.

¹⁰¹ Ten pat, p. 124.

¹⁰² Ten pat, p. 135.

¹⁰³ Ten pat, p. 137; Hermanas Vartbergė, *Livonijos kronika* // Livonijos kronikos, Vilnius, 1991, p. 190.

¹⁰⁴ Ten pat, p. 191.

¹⁰⁵ Žalnierius A., *Pirmoji Kauno pilis* // Kauno istorijos metraštis, T.3, Kaunas, 2002, p. 16–17.

¹⁰⁶ Vygandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika*, Vilnius, 1999, p. 109.

šininkas, aprangos viršininkas, Elbingo, Christburgo, Balgos komtūrai, Sembos teisėjas, su kryžininkais patraukė laivais Nemunu Senojo Kauno link. Pasirodęs Kęstutis nesugebėjo patekti į pilį, ir magistras pradėjo apsiausti. Iškastas griovys buvo nuo Neries iki Nemuno, išilgai jo supiltas pylimas ir pastatyti bokšteliai. Maršalas kariuomenę paskirstė į 3 dalis: saugoti laivų, aplink pilį ir prie pylimo. Pastaroji kariuomenės dalis turėjo prižiūrėti ne tik tai, kad niekas neištrūktų iš pilies, bet taip pat ir kad į ją niekas nepatektų. Tuomet maršalas įsakė statyti pabūklus ir mašinas, pilies sienų aukštyje. Marienburgo meistras Markvardas pastatė siendaužį, kuriuo buvo išgriautas kampinis priešpilio bokštas prie Nemuno. Karaliaučiaus meistras Motiejus pastatė panašią mašiną, kuri sugriovė priešpilio bokštą iš Neries pusės ir dalį sienos. Paskui buvo pastatyti apgulos bokštai. Tuo tarpu Algirdas ir Kęstutis buvo netoli išdėstę savo kariuomenes, ieškodami būdų, kaip nutraukti apgulą. Magistras įsakė užpilti priešpilio griovį ir pastatyti puolamuosius bokštus į pilį, tačiau lietuviai iškiša kartis ir palieka laisvai naudojamą tiltą. Taip pat pastato bokštą iš kurio puolantieji yra apšaudomi strėlėmis. Tuomet kryžiuočiai nuverčia jį į Nerį. Staigiu puolimu buvo užpulti mediniai pastatai priešpilyje ir padegti. Iš nugaros lietuviams, prispaudus kryžiuočius, nebuvo leista pasitraukti ir daug jų sudegė. Likę gyvi lietuviai pasitraukė į pilį. Kryžininkai ir kryžiuočiai puolė pilį. Tačiau buvo atidžiai saugomi pilies griovimo įrengimai. Šturmuoti pilies nepavyko, todėl magistras įsakė daužyti pilies sienas, kurias lietuviai užtaisydavo. Patys kryžiuočiai jau buvo išvargę nuo užsitęsusių apgulos. Bandymas paimti pilį pro padarytą plyšį sienoje nepavyko, nes lietuviai apšaudė puolančiuosius strėlėmis. Kęstučio bandymas tartis su magistru rezultato nedavė. Iš pilies atėję rusas ir lietuvius pranešė, jog pilyje trūksta medžiagų ir maisto atsargų, tačiau ruošiamasi gintis toliau. Tuomet magistras įsakė padegti sienų plyšius, taip susilpninti mūrą. Galiausiai siena sugriuvo. Tačiau ir pro ją nebuvo sugebėta įsiveržti. Todėl kryžiuočiai stengėsi palaikyti pilyje gaisrą. Dalis igulos žuvo gaisro metu, o Kęstučio sūnus Vaidotas buvo paimtas į nelaisvę su 36 žmonėmis, bandant išsiveržti iš apgulos¹⁰⁷. Kryžiuočius vertė skubėti ir tai, kad Kęstutis su Algirdu stovėjo ir telkė kariuomenę¹⁰⁸.

1367 metais. Maršalas su gausia kariuomene nusiaubė senojo Kauno apylinkes¹⁰⁹.

¹⁰⁷ Ten pat, p. 113–119.

¹⁰⁸ Šiučas K., *Prūsijos istorija* // Vygandas Marburgietis, Naujoji Prūsijos kronika, Vilnius, 1999, p. 236.

¹⁰⁹ Vygandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika*, Vilnius, 1999, p. 137; Hermanas Vartbergė, *Livonijos kronika* // Livonijos kronikos, Vilnius, 1991, p. 189–190.

9. Naujasis Kaunas

Lokalizacija: Naujojo Kauno pilis Nemuno ir Nevėžio santakoje buvusioje Vyrgalės saloje¹¹⁰.

1363 metais. Magistras, didysis komtūras, maršalas kartu su kryžininkais puola Naujojo Kauno pilį. Naujojo Kauno pilies tiltas buvo sustiprintas – jame buvo 2 bokštai. Tačiau, pamatę Ragainės komtūro laivus, apleido bokštus. Pilis ir bokštai buvo kitą dieną sunaikinti. Po to kryžiuočiai patraukė Nemunu žemyn¹¹¹.

1366 metais. Reikalaujant kryžininkams buvo surengtas žygis laivais. Tačiau nesugebėjus paimti Naujojo Kauno pilies, pradėjo niokoti aplinkines teritorijas¹¹².

1367 metais. Magistras ir aukštieji pareigūnai, kartu su daugybe kariuomenės, Veliunos įgulai pasitraukus ir sunaikinus pilį, patraukė prie Naujojo Kauno. Ten prastovėjo šešias dienas¹¹³.

1368 metais. Maršalas, norėdamas paimti Naująjį Kauną, niokoja Nevėžio apylinkes, tačiau pilies nepuola¹¹⁴. H. Vartbergė teigia, kad Naujasis Kaunas buvo paimtas¹¹⁵.

1369 metais. Magistro įsakymu į Naująjį Kauną pasiunčiama kariuomenė, kuri išgriauna statomą pilį. Statybinės medžiagos naudoja savo pilies statybai. Pastatoma toje pačioje saloje Gotesverderio pilis. Tačiau Kęstutis su savo pajėgomis užėmė Gotesverderio pilį¹¹⁶. Greta jos pastatomos dvi naujos pilys, kurias lietuviai, pastebėję kryžiuočius, sudegino ir pasitraukė į senąją Gotesverderio pilį. Maršalas ją užėmė, paimdamas į nelaisvę 309 karius, 54 buvo užmušti, dalis žuvo liepsnose¹¹⁷. Žuvusiųjų liepsnose skaičius – 109¹¹⁸.

¹¹⁰ Trimonienė R., Gudmantas K., *Paaiškinimai // Vygandas Marburgietis, Naujoji Prūsijos kronika*, Vilnius, 1999, p. 292.

¹¹¹ Vygandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika*, Vilnius, 1999, p. 125–126.

¹¹² Ten pat, p. 134.

¹¹³ Ten pat, p. 137.

¹¹⁴ Ten pat, p. 137–138.

¹¹⁵ Hermanas Vartbergė, *Livonijos kronika // Livonijos kronikos*, Vilnius, 1991, p. 192.

¹¹⁶ Vygandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika*, Vilnius, 1999, p. 138–139.

¹¹⁷ Hermanas Vartbergė, *Livonijos kronika // Livonijos kronikos*, Vilnius, 1991, p. 194.

¹¹⁸ Vygandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika*, Vilnius, 1999, p. 141.

PILIŲ EFEKTYVUMO ANALIZĖ RAŠYTINIŲ ŠALTINIŲ DUOMENIMIS

Bandant daryti tam tikrus apibendrinimus, tai reikia apsibrėžti, kokiais kriterijais vadovaujantis bus stengiamasi tai padaryti. Todėl reikia nurodyti šiuos kriterijus:

1. Puolimų skaičius, nukreiptas prieš pilį (tačiau ne prieš teritoriją),
2. Kiek kartų pilis buvo paimta (kalbama kaip apie vientisą kompleksą),
3. Sugriautas pilies kompleksas,
4. Pilies naudojimo laikas metais yra žinomas iš rašytinių šaltinių,
5. Kiek kartų buvo pultas pilies apylinkės.

Lentelė Nr. 1. Pilių efektyvumas gynyboje

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	2	1	4	1	6	1	13	1	5
2	1	1	2	1	2	1	3	1	2
3	-	-	2	-	4	-	6	-	-
4	2	1	33	1	74	46*	76	2	6
5	1	-	-	-	2	7	2	1	2

(Horizontaliai pilys pagal numeraciją, kuri pateikta nagrinėjant duomenis šaltiniuose; vertikalčiai – pateiktų kriterijų numeracija, * minima tik žemė, Paštuvos pilis minima aptariamuoju laikotarpiu tik kartą)

Iš šios lentelės galima padaryti tam tikras išvadas. Visų pirma reikia pabrėžti, jog ne visų šių pilių reikšmė yra tolygi. Reikia atkreipti dėmesį į tai, jog kai kurios pilys (Mederabės, Kimelio) buvo sunaikintos pirmojo puolimo metu. Vėliau jos nebuvo atstatytos. Tai leistų jas (ypač Medrabės pilies atveju) priskirti prie slėptuvių.

Prie slėptuvių turėtų būti priskiriama ir Paštuvos pilis. Nuolat puolamos jos apylinkės, tačiau pilis pirmą kartą paminėta tik 1323 metais, nors ir nebuvo užpulta. Pirmą kartą buvo pulta 1369 metais, kada ir buvo sunaikinta. Pasak G. Zabielos, slėptuves buvo vengiama pulti¹¹⁹.

¹¹⁹ Zabiela G., *Lietuvos medinės pilys*, Vilnius, 1995, p. 64–65.

Kimelio pilies apylinkėse minima kita pilis, kurios pavadinimas šaltiniuose neminimas. Tai leistų teigti, jog ši pilis taip pat buvo apygardos centras, o tą kartą kryžiuočiai puolė ir šios pilies apygardoje esančią slėptuvę. Tačiau, kad tai buvo atskira apygarda, reikėtų suabejoti, turint omenyje, kad kitame krante stovėjusi Kolainių pilis. Regis, Kolainių ir Kimelio pilys sudarė kompleksą, kontroliuojantį Nemuno vandens kelią.

Bisenės pilis, pasak V. Sideravičiaus, buvusi apleista dėl jos nepatogios strateginės padėties¹²⁰. Tačiau tam prieštarauja faktas, jog Bisenė buvo du kartus sugriauta. Taigi jos reikšmė buvo pakankamai didelė, nes ji buvo atstatyta. Tačiau, kalbant apie pilių sistemos formavimąsi, reikia pasakyti kad Bisenės pilies apleidimas gali žymėti tam tikrą sistemos raidos etapą. 1323 metais, galima sakyti, kad Lietuvos valstybės vadovai atsisakė dalies fortifikacinių sutvirtinimų, kad būtų geriau prižiūrimi kiti. Tačiau tam prieštarauja tas faktas, jog šis laikotarpis buvo prieš Gedimino didįjį diplomatinį ėjimą, kuris užtikrino kelis taikių santykių su Ordinu metus. Taigi buvo galima gerai paruošti gynybai ir daugiau pilių. Tam prieštarauja ir V. Marburgiečio pateikti duomenys, jog Bisenė nebuvo visiškai tuščia – ją gynė 12 žmonių. Taigi ši pilis nebuvo apleista, o užpulta nepasiruošusi gintis – keičiantis pilies įgulų pamainoms.

Tačiau tuo pačiu metu buvo pilys, kurios atlaikydavo puolimus nukreiptus prieš Lietuvą (ne Žemaitiją) – Veliuona ir Pieštė. Norėčiau atkreipti dėmesį į tai, kad šių pilių apylinkės buvo beveik neplėšiamos, o buvo siekiama konkretaus tikslo – pilies sunaikinimo.

Taip pat reikia pastebėti ir tai, kad XIV amžiaus 7–ajame dešimtmetyje buvo bandoma sutvirtinti prieigas Nemunu prie Neries ir buvo pastatytos Senojo ir Naujojo Kauno pilys. Jų puolimas buvo nukreiptas beveik tik prieš jas. Buvo kruopščiai ruošiamasi puolimui. Apylinkės buvo nuniokojamos, tik sugriovus pilis ar nepavykus jų paimti.

Į lentelę tilpo tik kelios grupės duomenų, apibrėžiančių šių pilių paskirtį. Todėl kai kuriuos duomenis reikia apibūdinti atskirai.

Visų pirma reikia pabrėžti pilių kaip laivybos centrų paskirtį. Jau 1290 metais pradėtas kontroliuoti Nemuno vandens kelias. Tuomet Kolainių pilies įgula panaudodama karinę klastą, privertė priplaukti prie kranto kryžiuočių laivą, kuriame plaukė Ragainės komtūras ir jį sunaikino¹²¹.

Dar išpūdingesnis laivų mūšis įvyko 1313 metais, kada lietuviai puolė kryžiuočius su 600 laivų. Gali būti, kad šie skaičiai yra padidinti, tačiau svarbu

¹²⁰ Sideravičius K., *Sunkiausių kovų šimtmetis // Lietuvos karas su kryžiuočiais*, Vilnius, 1964, p. 190.

¹²¹ Petras Dusburgietis, *Prūsijos žemių kronika*, Vilnius, 1985, p. 222.

tai, kad Nemuno vagai kontroliuoti buvo telkiamas upės „laivynas“. Tuomet buvo sunaikintas įtvirtintas kryžiuočių laivas¹²². Vienintelis kartas, kada kryžiuočių kronikos kalba apie laivų sunaikinimą šiuo laikotarpiu, buvo Paštuvos pilies puolimas. Tuomet buvo aptikti du laivai, vadinami *promen*¹²³ – tai buvo plokščiadugnis kovinis laivas¹²⁴.

Kad lietuviai kontroliavo (ar bent stengėsi kontroliuoti) Nemuno vagą, rodo ir Senojo Kauno puolimas, kada įranga buvo gabenama laivais. V. Marburgietis teigia, jog pro šias pilis buvo stengiamasi praplaukti tyliai, tikintis puolimo¹²⁵.

Labai svarbu atkreipti dėmesį į šio gynybinio arealo komunikacinės sistemos funkcionavimą. Pasak A. Nikžentaicio, ji buvusi ne tik susijusi su Panemunės pilimi, bet siekė ir Jūros upės gynybinės sistemos periferiją, kada pagalba Veliuonos piliai buvo suteikta iš Aukaimio pilies¹²⁶. Veikiausiai tai buvo padaryta pasiuntinių. Tačiau, puolant atskiras pilis, apylinkes išpėdavo, uždegant laužus¹²⁷. Efektyviai veikė žvalgyba¹²⁸. Sistemos funkcionalumą byloja ir tai, jog Veliuonos pilies įgula sunaikino išiveržusių į krašto gilumą kryžiuočių maisto atsargas¹²⁹.

Reikėtų aptarti ir įgulų dydį šiose pilyse. Jį nustatyti yra gana sunku, nes kiekvienoje pilyje jos buvo skirtingos. Aiškiausiai yra nustatoma Kolainių pilies įgula. Joje nurodoma apie 120 žmonių¹³⁰.

Turint omenyje, jog Kimelio pilis su Kolainiais galėjo sudaryti bendrą kompleksą, galima būtų daryti išvada, jog jos įgula buvo panašaus dydžio.

Apie Bisenės pilies įgulą taip pat yra pakankamai daug žinių. Du kartus užpulta įgulos pamaina, kurią sudarė 85 ir 80 žmonės aiškiai parodo, koks skaičius įgulos narių buvo vienu metu, koks pasitraukdavo iš pilies¹³¹. Pilyje buvo paliekama tik nedidelė įgulos dalis, kurią sudarė 12 žmonių¹³². Taigi Bisenės pilies įgulą sudarė apie 100 žmonių.

¹²² Ten pat, p. 263.

¹²³ Vygandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika*, Vilnius, 1999, p. 141.

¹²⁴ Trimonienė R., Gudmantas K., *Paaikškinimai* // Vygandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika*, Vilnius, 1999, p. 310.

¹²⁵ Vygandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika*, Vilnius, 1999, p. 114.

¹²⁶ Nikžentaitis A., *Nuo Daumanto iki Gedimino. Iki krikščioniškos Lietuvos visuomenės bruožai*, Klaipėda, 1996, p. 62.

¹²⁷ Petras Dusburgietis, *Prūsijos žemių kronika*, Vilnius, 1985, p. 271.

¹²⁸ Vygandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika*, Vilnius, 1999, p. 121–124.

¹²⁹ Ten pat, p. 135.

¹³⁰ Petras Dusburgietis, *Prūsijos žemių kronika*, Vilnius, 1985, p. 221.

¹³¹ Ten pat, p. 255; p. 268.

¹³² Ten pat, p. 268.

Paštuvos ir Mederabės pilys veikiausiai buvusios slėptuvėmis, todėl jose susirinkdavo jų apylinkėse esantys žmonės. Gal tik XIV amžiaus 7–ajame dešimtmetyje Paštuvoje buvo įkurta nuolatinė įgula bei sustiprintas gynybinis kompleksas, sujungęs Nemuno saloje buvusią salą su sausuma, aprūpintas laivais, tačiau pilies įgulos dydis nebuvo nusakytas¹³³.

Senajo Kauno pilies įgulos skaičius nusakomas tik lyginant duomenis. Visų pirma padeda H. Vartbergės duomenys, liudijantys, jog išsigelbėjo tik 37 vyrai, o 2000 žuvo.¹³⁴ K. Šiučas nurodo tą patį išsigelbėjusių skaičių, tačiau, žuvo, pasak jo, – 3500 gynėjų¹³⁵. V. Marburgietis nurodo 4100 žuvusiųjų¹³⁶. Pasak A. Kučinsko, pilyje buvo 200 – 300 vyrų¹³⁷. Su šia nuomone reikėtų sutikti, turint galvoje, koks buvęs pilies plotas ir kad tai buvęs naujas centras.

Naujojo Kauno įgulos dydžio nustatymas taip pat yra gana komplikuo-
tas. 1369 metais Naujojo Kauno pilių kompleksą sudarė 3 pilys, išsidėsčiusios saloje¹³⁸. Iš dviejų kronikų sužinome, kokius nuostolius patyrė šios pilies gynėjai: 309 belaisviai, 54 žuvo kautynėse, 109 sudegė¹³⁹. Iš viso pavyktų suskaičiuoti 472 žmonės. Turint omenyje, kad tai buvo 3 pilių kompleksas, kiekvienai piliai tenka apytikriai 160 žmonių. Nepaaiškinus kodėl naujai pastatytos pilys buvo sunaikintos pastebėjus kryžiuočius, peršasi išvada, jog vis dar vyko statybos ir jos nebuvo įrengtos bei paruoštos gynybai. Tai Naujasis Kaunas buvo užpultas tik statant naujus įtvirtinimus. Galbūt todėl jie buvo sunaikinti, o žmonių skaičių nulėmė vykę statybos darbai.

Veliuonos pilies įgulos dydis nėra niekur tiksliai nurodomas. Tačiau tam tikrus skaičius galima nustatyti. Apie Veliuonos įgulą galima daryti tam tikras prielaidas iš kelių P. Dusburgiečio žinių. 1315 metais magistras užpuolė Veliuoną su didele kariuomene, tačiau pilies neįstengė paimti, nors buvo „daug“ užmuštų, 78 žmonės pateko į nelaisvę ir buvo sudegintas priešpilis. Pačios pilies paimti nepavyko¹⁴⁰. Taip pat reikia pasakyti, jog 1313 metais sunaikinti kryžiuočių laivą prie Veliuonos buvo pasiūsti 100 raitelių bei 600 vyrų su 100 laivų. Laive gynėsi tik 4 lankininkai¹⁴¹. Todėl galima būtų spėti, jog laivų (o taip pat ir juose buvusių žmonių) skaičius buvo gerokai išpūstas.

¹³³ Vyngandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika*, Vilnius, 1999, p. 140–141.

¹³⁴ Hermanas Vartbergė, *Livonijos kronika* // Livonijos kronikos, Vilnius, 1991, p. 186.

¹³⁵ Šiučas K., *Prūsijos istorija* // Vyngandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika*, Vilnius, 1999, p. 236.

¹³⁶ Vyngandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika*, Vilnius, 1999, p. 119.

¹³⁷ Kučinskas A., *Kęstutis*, Vilnius, 1988, p. 73.

¹³⁸ Hermanas Vartbergė, *Livonijos kronika* // Livonijos kronikos, Vilnius, 1991, p. 194.

¹³⁹ Ten pat, p. 194; Vyngandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika*, Vilnius, 1999, p. 141.

¹⁴⁰ Petras Dusburgietis, *Prūsijos žemių kronika*, Vilnius, 1985, p. 267.

¹⁴¹ Ten pat, 263.

Šie skaičiai (kaip dažniausiai ir būna) padidinti dešimteriopai. Taigi, galime daryti prielaidą, jog įtvirtintą laivą puolė apie 60 vyrų su 10 laivų. Tuo atveju šiai operacijai atlikti turėjo užtekti vienos – Veliuonos – pilies įgulos, kuri turėjo būti sudaryta iš apytikriai 160 žmonių. Turint omenyje, jog pilis negalėjo būti palikta tuščia, o joje paliktas apsauginis būrys, kurį galėjo sudaryti truputį daugiau nei 10 žmonių, galima būtų teigti, jog pilyje buvusios įgulos dydis tuo metu 170–180 žmonių.

Apie Pieštėvės pilies įgulos dydį šaltiniai tiksliai taip pat nieko nepasako. Tačiau būtų galima spėti, jog Pieštėvės pilies įgula negalėjo smarkiai skirtis ar būti mažesnė negu Veliuonos.

KRYŽININKŲ PAGALBA PUOLANT PANEMUNĖS GYNIBINĘ SISTEMĄ

Kova tarp vokiečių kolonijinės valstybės ir LDK vertė Ordiną užsiimti propagandine veikla ir kviešti kryžininkus. Tačiau jų buvimas Ordino kariuomenės sudėtyje buvo psichologinis veiksnys, apsprendęs tam tikrą organizacijos elgesį. Galima paminėti Čekijos karaliaus Jono Liuksemburgo prašymą pasigailėti belaisvių, kuriuos šis siūlė pakrikštyti ir paleisti¹⁴². Be jokios abejonės, kryžininkų buvimas leidžia teigti, jog patys Ordino broliai turėjo kovoti daug atkakliau.

Tačiau reikia atkreipti dėmesį, jog, susidūrus su Lietuvos valstybe (t. y. su organizuota jėga), buvo orientuojamasi ne tik į kryžininkų telkimą, tačiau ir į mokesčius. Popiežius atskiromis bulėmis atleidinėjo Ordino žemėvaldą nuo dešimtinės¹⁴³.

Petras Dusburgietis savo kronikoje karų su lietuviais etape (po 1283 metų), tik XIV amžiuje pradeda minėti pasirodantčius kryžininkus. O kryžininkai, kurie dalyvavo žygiuose prieš Panemunės pilių gynybinę sistemą – tik XIV amžiaus pirmojo ketvirčio pabaigoje:

1322 metais: Vraclavo kunigaikštis Bernardas (Lenkija), Geroldizekės grafas, Reino grafų iš Julicho ir Vildenbergo pirmagimiai sūnūs, „valdovas iš Lichtenbergo“, Plichto su broliu iš Čekijos. Buvo priversta kapituliuoti Pieštėvės įgula¹⁴⁴.

¹⁴² Nikžentaitis A., *Gediminas*, Vilnius, 1989, p. 42.

¹⁴³ *Popiežių bulės dėl kryžiaus žygių prieš prūsus ir lietuvius XIII a.*, Vilnius, 1987, p. 282–283.

¹⁴⁴ Petras Dusburgietis, *Prūsijos žemių kronika*, Vilnius, 1985, p. 273–274.

1337 metais. Padedant Bavarijos kunigaikščiui Henrikui, magistras pastato Bajerburgą¹⁴⁵.

1352 metais. Niurnbergo burgrafas Johanas II, Otingeno grafas Liudvikas II dalyvavo žygyje, plėšiant Žemaitijos žemes, o grįžo per Paštuvos sritį¹⁴⁶. Šiame žygyje taip pat dalyvavo kunigaikštis Henrikas Lankasteris su 400 tarnų ir karių¹⁴⁷.

1357 metais. Maršalas su prancūzais, anglais ir vokiečiais, kurių tarpe buvo „ponas iš Barkuno“ ir Niurnbergo burgrafas Johanas II. Nuniokoje dvi teritorijas, nuo Pieštėvės patraukia prie Veliuonos, kur ruošiasi apgulai, tačiau buvo sumušti¹⁴⁸. Šiame žygyje taip pat dalyvavo Fua grafas Gastonas III Febas bei jo sūnėnas Žanas iš Graji, Bušo valdytojas¹⁴⁹.

1360 metais. Maršalas su Vertheimo grafu Eberhardu atplaukė prie Veliuonos pilies ir padarė ten daug žalos¹⁵⁰.

1360 metais. Maršalas su Heseno landgrafu Otanu puolė Veliuonos pili¹⁵¹.

1362 metais. Puolant Kauną dalyvavo svečiai iš Italijos, Anglijos ir Vokietijos¹⁵².

1363 metais. Puolant Naujajį Kauną dalyvauja kryžininkai¹⁵³. Prancūzijos atstovai: Blua grafas Žanas, vikontas Lui de Bomonas; Anglijos – Tomas iš Ufordo, Anglijos konsteblis grafas Hemfris de Boenas¹⁵⁴.

1363 metais. Bavarijos kunigaikštis Rupertas II dalyvauja žygyje, kurio metu buvo plėšiama Paštuvos apylinkėse, praeita pro Veliuonos ir Pieštėvės piliavietes¹⁵⁵.

1365 metais. Niokojant Ariogalos ir Paštuvos žemes dalyvavo Varviko grafas Tomas de Bošanas¹⁵⁶.

¹⁴⁵ Vygandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika*, Vilnius, 1999, p. 85.

¹⁴⁶ Ten pat, p. 102.

¹⁴⁷ Trimonienė R., Gudmantas K., *Paaiškinimai* // Vygandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika*, Vilnius, 1999, p. 277.

¹⁴⁸ Vygandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika*, Vilnius, 1999, p. 106.

¹⁴⁹ Trimonienė R., Gudmantas K., *Paaiškinimai* // Vygandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika*, Vilnius, 1999, p. 281.

¹⁵⁰ Vygandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika*, Vilnius, 1999, p. 107.

¹⁵¹ Ten pat, p. 108.

¹⁵² Ten pat, p. 114.

¹⁵³ Ten pat, p. 120.

¹⁵⁴ Trimonienė R., Gudmantas K., *Paaiškinimai* // Vygandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika*, Vilnius, 1999, p. 291.

¹⁵⁵ Vygandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika*, Vilnius, 1999, p. 121–124.

¹⁵⁶ Ten pat, p. 129.

1366 metais. Bergo kunigaikštis Vilhelmas VII inicijuoja žygį laivais prieš Naująjį Kauną, tačiau nepavykus pasitenkinama apylinkių plėšimu¹⁵⁷.

1366 metais. Veliuoniškiai sutrukdė įsiveržti į šalies gilumą Julicho kunigaikščiui Vilhelmui VI sunaikindami jo maisto atsargas¹⁵⁸.

1368 metais. Pastatoma Marienburgo pilis prieš Veliuona¹⁵⁹, kurios statybose dalyvauja kryžininkai iš Anglijos¹⁶⁰.

1369 metais. Kovose dėl Naujojo Kauno dalyvauja kryžininkai¹⁶¹.

Penkiolikoje „operacijų“, kurios tiesiogiai buvo nukreiptos prieš Panemunės pilis, dalyvavo kryžininkai. Kai kurios iš jų buvo skirtos naujiems įtvirtinimams statyti, kaip antai Bajerburgo ar Marienburgo pilių pastatymui, taip stengiantis fortifikacinių įrenginių pagalbą perimti Nemuno vandens kelio kontrolę. Tai nesumažintų prekybinių lietuvių ryšių, bet ir būtų vienu iš kelių, padedančių pasiekti centrines sritis.

Nuostabos nekelia ir tas faktas, jog didžioji kryžininkų dalis yra iš Vokietijos. Aktyviausiu buvo Bavarijos kunigaikščiai, kurie su Ordinu palaikė ryšius nuo Liudviko IV Vitelsbacho atėjimo į sostą¹⁶². Taip pat vienas iš kryžininkų atvykimo centrų buvo Reino žemupio žemės, Anglijos aukštieji sluoksniai, Pietų Prancūzijos stambiujų Vakarų Europos žemių senjorai. Žygiuose prieš šias teritorijas taip pat dalyvavo kryžininkai iš Lenkijos, Čekijos ir Italijos.

Reikia pabrėžti, kad šiame areale kryžininkų panaudojimas, grupuojant juos pagal kilmę, yra ganėtinai siauras. Istoriografijoje nusistovėjusi nuomonė, jog prieš Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę buvo panaudoti beveik iš visos Vakarų Europos atvykę kryžininkai¹⁶³, šiai gynybinei linijai nėra taikytina.

Bandant pasižiūrėti, koks psichologinis klimatas buvo kryžiuočių kariuomenėje puolant šį arealą, reikia analizuoti atskirus atvejus.

Pirmasis toks atvejis būtų Pieštės pilies kapituliacija. Nepavykus pirmosios dienos puolimui, kryžiuočiai rengėsi pulti kitą dieną, tačiau pilėnai davė įkaitų ir nuo pilies buvo pasitraukta. Kad Pieštės gynėjai būtų siuntę pasiuntinius tartis, P. Dusburgietis nemini¹⁶⁴. Kyla klausimas, ar įkaitų paė-

¹⁵⁷ Ten pat, p. 134.

¹⁵⁸ Ten pat, p. 135.

¹⁵⁹ Hermanas Vartbergė, *Livonijos kronika* // Livonijos kronikos, Vilnius, 1991, p. 191.

¹⁶⁰ Vygandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika*, Vilnius, 1999, p. 136.

¹⁶¹ Ten pat, p. 138.

¹⁶² Nikžentaitis A., *Gediminas*, Vilnius, 1989, p.

¹⁶³ Ivinskias Z., *Lietuvos istorija iki Vytauto Didžiojo mirties*, Vilnius, 1991, p. 234.

¹⁶⁴ Petras Dusburgietis, *Prūsijos žemių kronika*, Vilnius, 1985, p. 274.

mimas nebuvo kryžiuočių iniciatyvos padarinys? Jei į šį klausimą atsakytume teigiamai, tuomet išskyla galimybė, jog, esant gausiems kryžininkams iš Vokietijos ir Čekijos teritorijos, buvo stengiamasi parodyti, kad, greta nukariavimo, Ordinas vykdo ir misijų veiklą.

Neretai kryžiuočiams ir kryžininkams įsiveržus net nesistengta pulti pilis arba nepavykus pilių puolimams būdavo nuniokojamos apylinkės. Tiesa, atkreiptinas dėmesys, kad kryžininkų inicijuojamiems žygiams nebuvo skiriama pakankamai dėmesio, tačiau jie negalėjo būti ignoruojami. Tokiais atvejais užsibrėžti tikslai nebuvo pasiekiami¹⁶⁵.

Atrodo, kad susidarė tam tikros kryžininkų „profesionalų“ grupės, kurios dalyvaudavo puolamuosiuose veiksmuose prieš Panemunės gynybinį arealą. Nestebina, jog tai buvo iš Vokietijos atvykę kryžininkai: Bavarijos kunigaikščiai, Julicho grafai, Niurnbergo burgrafas Johanas II. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Jonas Liuksemburgietis dalyvaudavo tik žygiuose, kurie buvo nukreipti prieš Žemaitijos (Jūros upės) gynybinį arealą¹⁶⁶.

KRYŽIUOČIŲ PUOLIMŲ CENTRAI

1283–1369 metais Panemunės gynybinio arealo kryžiuočių puolimo centrų išsikristalizavimas ir vėlesnis jų sunykimas rodo, atspindi tam tikras realijas Ordino puolimuose. Puolimo centrų skaičius nuolat didėjo. Pasak V. Urbonavičiaus, kai kurios Ordino pilys buvo specialiai statomos blokuoti lietuvių pilims ir jų veiklai¹⁶⁷. Kai kurie Ordino centrai egzistavo labai trumpai – jie buvo sunaikinti arba perkelti. Naujų centrų atsiradimas taip pat reiškė ir įsisavinamas teritorijas. Taigi pabandykime peržiūrėti, kaip buvo kuriama skverbimosi į Panemunės gynybinį arealą sistema.

1. Ragainės pilies komtūro ar riterių vadovaujami puolimai

Ragainės riterių puolimai, skverbiantis į Nemuno žemupio gynybinį arealą prasidėjo ganėtinai anksti. Pirmasis šios pilies riterių susidūrimas su lietuvių gynybiniu arealu yra užfiksuotas 1290 metais, tačiau tai tebuvo atsitiktinis Ragainės brolių žygis laivu Nemunu žemyn, prasidėjęs netoli Gardino, neturint tikslo pulti Panemunės pilis. Šis laivas buvo sunaikintas¹⁶⁸. Jau 1292 metais pradėti tikslingi puolimai, nukreipti prieš Panemunės gynybinį area-

¹⁶⁵ Vygandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika*, Vilnius, 1999, p. 134; 135.

¹⁶⁶ Nikžentaitis A., *Gediminas*, Vilnius, 1989.

¹⁶⁷ Urbonavičius V., *Senųjų gyventojų pėdsakai* // Jurbarkas: istorijos puslapiai, Vilnius, 1996, p. 18–19.

¹⁶⁸ Petras Dusburgietis, *Prūsijos žemių kronika*, Vilnius, 1985, p. 222.

lą. Iki 1348 metų jų priskaičiuojama 9, kada Ragainės broliai veikė savarankiškai arba suvieniję jėgas su gretimomis pilimis. Nuo 1348 metų Ragainės pilis tampa viena iš daugelio pasienio pilių, praranda vadovaujančios pilies vaidmenį. 1348 metais Ragainė atramos punktas, iš kur maršalas pradeda žygi prieš Panemunės gynybinę sistemą¹⁶⁹, 1352 metais čia po nesėkmingo žygio grįžta magistras su išlikusia kariuomene¹⁷⁰. Vėliau Ragainės komtūrai pavedamos atskiros užduotys bendruose žygiuose: vadovavimas laivams¹⁷¹, derėjimasis su pilėnais¹⁷², ir dalyvavimas Ordino vadovybės rengiamuose žygiuose¹⁷³. 1364 metų žygyje buvo vienas iš plano rengėjų, nes šis puolimas truko 8 dienas¹⁷⁴.

2. Balgos komtūrija

Balgos komtūrija karuose su Nemuno žemupio gynybiniu arealu pasirodavo gana fragmentiškai. 1292 metais Balgos komtūras dalyvavo magistro Meinhardo žygyje į Paštuvos žemę¹⁷⁵ ir tais pačiais metais puolė Junigėdos pilį¹⁷⁶.

Vėliau sekęs Balgos komtūro dalyvavimas Senojo Kauno pilies puolime 1362 metais¹⁷⁷ liudija ne tiek šios pilies veiksmų tęstinumą (puolimai iš Balgos pilies į Panemunės gynybinę sistemą buvo nutraukti 70 metų), kiek žygio apimtį ir siekį sunaikinti Senojo Kauno pilį.

3. Karaliaučiaus komtūrija

Karaliaučiaus komtūro veiksmai, tiesiogiai nukreipti prieš Nemuno žemupio gynybinį arealą, yra tik 1291 metų, tačiau jie buvo itin intensyvūs. Karaliaučiaus komtūras sunaikino Kolainių¹⁷⁸, Medrabos¹⁷⁹ pilis, užpuolė Junigėdos valsčių ir kito žygio metu bandė sutrukdyti pilies statybai¹⁸⁰.

¹⁶⁹ Vygandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika*, Vilnius, 1999, p. 100.

¹⁷⁰ Ten pat, p. 102.

¹⁷¹ Ten pat, p. 125.

¹⁷² Ten pat, p. 126.

¹⁷³ Ten pat, p. 121, 141.

¹⁷⁴ Ten pat, p. 121.

¹⁷⁵ Petras Dusburgietis, *Prūsijos žemių kronika*, Vilnius, 1985, p. 226.

¹⁷⁶ Ten pat, p. 226 – 227.

¹⁷⁷ V.Marburgietis. *Naujoji Prūsijos kronika*. Vilnius. 1999. p. 113.

¹⁷⁸ Petras Dusburgietis, *Prūsijos žemių kronika*, Vilnius, 1985, p. 224–225.

¹⁷⁹ Ten pat, p. 225.

¹⁸⁰ Ten pat, p. 225.

4. Brandenburgo komtūrija

Brandenburgo komtūro padėtis yra panaši į Balgos. Pirmą kartą šios pilies komtūras 1298 metais dalyvavo puolant Pieštėvės ir Veliuonos piliis¹⁸¹. Jis minimas tik 1364 metais magistro rengtame žygyje, kurio metu buvo plėšiama Paštuvos žemė¹⁸².

5. Gotesverderio pilis

Kryžiuočiai Gotesverderio pilį pastatė kaip atsvarą nugriautai Naujojo Kauno piliai. 1369 metais ji kelis kartus buvo lietuvių paimta, tačiau vėliau ten įsitvirtino kryžiuočiai¹⁸³.

6. Sembos teisėjas

Sembos teisėjas minimas trijuose žygiuose prieš Panemunės gynybinę sistemą: 1362 metais jis dalyvauja puolant Senąją Kauno pilį,¹⁸⁴ 1365 metais niokoja Paštuvos žemę¹⁸⁵, 1369 metais žūva, puolant Paštuvos pilį¹⁸⁶.

7. Kiti Vokiečių ordino agresijos centrai

Pavienės operacijos buvo vykdomos ir iš kitų centrų. 1313 metais įkurta Kristmemelio pilis jau po kelių metų parodė, jog vieta buvo išrinkta gana gerai. Jos vicekomtūro vadovaujami kariai 1316 metais sunaikino Bisenės pilies įgulos pamainą¹⁸⁷. Kitas epizodiškai pasirodęs centras – Tepliava, kurio komtūras puolė Paštuvos apylinkes¹⁸⁸. Taip pat atrodo ir Kulmo žemė, iš kurios 1322 metais buvo surinkta dalis kariuomenės į centralizuota žygį¹⁸⁹.

Vyriausiųjų Ordino pareigūnų vadovaujamų žygių metu dalyvavo ir Osterodės – 1364 metais, Christburgo – 1362 metais ir Elbingo – 1362; 1363 metais komtūrai. Įsruties pilies viršininkas 1361 metais buvo pasiūstas į žvalgybą, kad būtų išaiškintas Senojo Kauno gynybinis potencialas¹⁹⁰.

¹⁸¹ Ten pat, p. 240.

¹⁸² Vygandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika*, Vilnius, 1999, p. 121.

¹⁸³ Ten pat, 138 – 139.

¹⁸⁴ Ten pat, p. 113.

¹⁸⁵ Ten pat, p. 129.

¹⁸⁶ Ten pat, p. 141.

¹⁸⁷ Petras Dusburgietis, *Prūsijos žemių kronika*, Vilnius, 1985, p. 268.

¹⁸⁸ Ten pat, p. 277.

¹⁸⁹ Ten pat, p. 273.

¹⁹⁰ Vygandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika*, Vilnius, 1999, p. 109.

Atskirai reikėtų aptarti ir pilis, kurios buvo statomos tam, jog būtų įsitvirtinta šioje teritorijoje. Išskirtinę vietą užima Bajerburgo pilies pastatymas, kuriame dalyvavo Bavarijos kunigaikštis, suteikęs šiai piliai savo valdžios ženklus. Netrukus ją lietuviai bandė nesėkmingai sunaikinti.¹⁹¹ Nors pilis ir atsilaikė, magistro įsakymu 1344 metais ji buvo sudeginta ir už vienos mylios pastatyta nauja pilis¹⁹². Reikia sutikti su Romu Batūra, jog šios pilies perkėlimas veikiausiai buvo susijęs su nuolatine įtampa ir lietuvių spaudimu, kuris turėjo būti nukreiptas iš Veliuonos pilies¹⁹³. Akivaizdu, jog sustiprėjęs spaudimas privertė kryžiuočius trauktis.

Truputį kitoks buvo Marienburgo pilies likimas. 1336 metais ji buvo pradėta statyti Nemuno saloje tarp Veliuonos ir Pieštės, tačiau buvo lietuvių sugriauta¹⁹⁴. Ir tik visiškai sunaikinus Veliuonos pilį, Marienburgo pilis buvo pastatyta ant Nemuno kranto¹⁹⁵.

Išskirtinį vaidmenį Prūsijos žemėse užėmė Sembos ir Notangos žemėse gyvenę prūsai. Jau 1291 metais daug sembų dalyvavo žygyje¹⁹⁶. 1295 metais su sembais žygiavo ir notangai¹⁹⁷. Paskutinis žygis, kuriame minimos šios prūsų gentys, yra datuojamas 1313 metais¹⁹⁸.

Vis dėlto reikia pažymėti, kad prūsiškoji ordino šaka nuo pat pradžios, kada buvo puolama Bisėnės pilis veikė gana centralizuotai ir buvo vadovaujama aukščiausiųjų ordino pareigūnų. Ypač tai pasidaro akivaizdu nuo XIV amžiaus 3 dešimtmečio pabaigos, kada padaugėję kryžininkų. Vadovauti žygiams, kai kariuomenėje yra svečių, tampa garbės reikalu. XIV a. 7-asis dešimtmetis žymi jau kokybiškai pakitusią strategiją, kada žygiai pradėti rengti centralizuotai, prisidėjo ir gausūs kryžininkų būriai. Nors ilgą laiką Vokiečių ordino pagrindiniu atramos punktu buvusi Ragainė.

¹⁹¹ Ten pat, p. 85 – 86.

¹⁹² Ten pat, p. 89.

¹⁹³ Batūra R., *Veliuona – Lietuvos gynybos skydas kare su Kryžiuočių ordinu (XIII a. pabaiga – XV a. pirmasis ketvirtis)* // Lietuvos valsčiai, Kn. 7: Veliuona, Vilnius, 2001, p. 97.

¹⁹⁴ Vygandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika*, Vilnius, 1999, p. 84.

¹⁹⁵ Hermanas Vartbergė, *Livonijos kronika* // Livonijos kronikos, Vilnius, 1991, p. 191.

¹⁹⁶ Petras Dusburgietis, *Prūsijos žemių kronika*, Vilnius, 1985, p. 225.

¹⁹⁷ Ten pat, p. 234.

¹⁹⁸ Ten pat, p. 263.

LDK VISUOMENĖS SKLAIDA Į PERIFERIJĄ: PANEMUNĖS GYNYBINĖS SISTEMOS VALDYMAS IR APRŪPINIMAS

Nemuno žemupio gynybinio arealo buvimas tiesioginėje didžiojo kunigaikščio valdžioje lėmė šio regiono visuomenės raidos ypatybes. Tai nulėmė, jog didysis kunigaikštis turėjo aprūpinti pilių igrulą žmonėmis. Tai tiesiogiai yra susiję su Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdymo pobūdžiu.

Reikėtų pradėti nuo to, jog Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė kalbamuoju laikotarpiu buvo Gediminaičių valdų konglomeratas – valstybė buvo dinastijos nuosavybe¹⁹⁹. Pasak A. Nikžentaičio, Nemuno žemupio gynybinis arealas buvo priklausomas nuo submonarcho, kuriuo buvo Trakų kunigaikštis²⁰⁰. Pritariant S. C. Rowell minčiai, jog Lietuvoje diarchijos nebuvo,²⁰¹ reikia sutikti, jog Panemunės pilių sistema rūpinosi Trakų kunigaikštis, o ne submonarchas.

Apie Trakų kunigaikščio valdžią Nemuno žemupio gynybiniame areale kalba tiek ir pirmas šio titulo paminėjimas 1337 metais Vygando Marburgiečio kronikoje, tiek ir vėlesni Kęstučio žygiai, stengiantis išsaugoti šią sistemą (ypač jie ryškūs XIV a. 7 dešimtmetyje). Tiesa, M. Jučas pastebi, jog būtent nuo 1360 metų prasideda intensyviausias LDK ir Ordino konflikto etapas²⁰². Tai leidžia daryti negincijamą išvadą, jog Trakų kunigaikštis šioje teritorijoje turėjo didžiausią valdžią.

Tai papildo ir faktas, jog 1362 metų Kauno pilies puolimo metu buvo paimtas į nelaisvę gynybai vadovavęs Kęstučio sūnus Vaidotas. Kaip žinia, šiame laikotarpyje Gedimino broliai dingsta iš politinės arenos ir užleidžia savo pozicijas jaunajai – Gedimino anūku – kartai²⁰³. Taip siekta padidinti valstybės valdymo efektyvumą. Su tuo reikėtų sieti ir Kęstučio poziciją, suteikiant bent jau tam tikrai (jeigu ne visai) gynybinio arealo daliai atskirą kunigaikštį²⁰⁴, o tai atitiktų bendrą Gediminaičių dinastijos hierarchijos tendenciją. Tačiau Vaidoto patekimas pas kryžiuočius privertė Kęstutį imtis vėl kontroliuoti šią gynybinę sistemą.

Tuo tarpu kas rūpinosi Nemuno žemupio gynybiniu arealu iki 1337 metų lieka neaišku. Titulo naudojimo neapibrėžtumas neleidžia tiksliau pasakyti,

¹⁹⁹ Kiaupa Z., Kiaupienė J., Kuncevičius A., *Lietuvos istorija iki 1795 metų*, Vilnius, 1995, p. 94.

²⁰⁰ Nikžentaitis A., *Gediminas*, Vilnius, 1989, p. 12.

²⁰¹ Rowell S.C., *Iš viduramžių ūkų kylanti Lietuva: Pagonių imperija Rytų ir Vidurio Europoje, 1295–1345*, Vilnius, 2001, p. 73.

²⁰² Jučas M., *Žalgiris*, Vilnius, 1990, p. 36.

²⁰³ Batūra R., *Lietuva tautų kovoje prieš Aukso Ordą*, Vilnius, 1975, p. 294.

²⁰⁴ Pakštalis A., *Trakų vaivadijos genezė // Darbai ir dienos*, T. 44, Kaunas, 2005, p. 53.

ar šia sistema rūpinosi tiesiogiai didysis kunigaikštis, ar kitas dinastijos narys. Tačiau akivaizdu, jog egzistavo jungiamoji grandis tarp karių ir kunigaikščio – atsiųsti kunigaikščio vardu valdyti ir tam tikriems objektams vadovauti didžiūnai. Apie juos mes žinome labai nedaug.

Pirmasis toks didžiūnas, patekęs į šaltinių akiratį šiame gynybiniame areale buvo Surminas. Kronikose jis minimas keletą kartų: dalyvauja Kolainių gynyboje, žygiams vadovauja bei sunaikina pro Kolainius plaukiantį laivą, prie Veliuonos įstrigusio karo laivą. Susirėmimo metu žuvo Surmino brolis Skaldonas. Pasak R. Petrausko, šio didžiūno tėvonija turėjusi būti Lietuvoje (siaurąja prasme), kaip ir vėliau ten buvusius seniūnus Mattewike ir Goštautą²⁰⁵. Apie pirmąjį mes nežinome nieko, o Goštautas minimas ir V. Marburgiečio kronikoje. Kaip Kauno pilies gynėjas Goštautas yra žinomas ir iš Bychovco kronikos²⁰⁶. R. Jasas mano, jog šis Veliuonos seniūnas Goštautas galėjęs būti Andriaus Goštauto tėvas²⁰⁷. O tai jau šiek tiek pasako ir apie sociumą, kuris buvo skiriamas vadovauti Panemunės gynybinei sistemai: jų palikuonys sudarė vėlesnį LDK politinį elitą.

Tam tikras vadovaujantis elitas yra išskirtinas ir Paštuvos teritorijoje. 1292 metais didžiūnas (?) Jazbutas žuvo mūšyje su kryžiuočiais. Tas pats Jazbutas vadovavo 1290 metų žygyje į Prūsiją. Tuo metu jis vadovavo 500 žmonių²⁰⁸. Tai leidžia daryti prielaidą, jog Jazbutu buvo itin pasitikima. Tuo tarpu apie kitą Paštuvos seniūną – Girdavą, minimą V. Marburgiečio kronikoje, mes nieko nežinome.

Kad pilies valdantysis elitas taip pat turėjo hierarchiją, galima spręsti iš P. Dusburgiečio kronikos, aprašančius Kolainių pilies pasirengimą susirėmimui: Kolainių pilininkas Surminas leido mūšiu vadovauti pilėnui Nodamui, nes jis mokėjęs lenkų kalbą ir galėjęs atvilioti į spąstus²⁰⁹.

Apie pačias pilių įgulas taip pat žinome ganėtinai nedaug. Jos buvo keičiamos pamainomis. Ar jos atvykdavo iš valdovo „domeno“ pasakyti negalime. Tačiau, turint omenyje lietuvių karybos pobūdį (vienas pagrindinių bruožų – mobilumas), gali būti ir taip. A. Dubonis tik Kauno valsčiuje fiksuoja leičių gyvenvietes²¹⁰. Tačiau leičių būta ir į šiaurę nuo Nemuno.

²⁰⁵ Petrauskas R., *Lietuvos diduomenė XIV a. pabaigoje – XV a. Sudėtis – struktūra – valdžia*, Vilnius, 2003, p. 79.

²⁰⁶ *Lietuvos metraštis: Bychovco kronika*, Vilnius, 1971, p. 67.

²⁰⁷ Jasas R. *Paiškinimai // Lietuvos metraštis: Bychovco kronika*, Vilnius, 1971, p. 222.

²⁰⁸ Petras Dusburgietis, *Prūsijos žemių kronika*, Vilnius, 1985, p. 223.

²⁰⁹ Ten pat, p. 222.

²¹⁰ Dubonis A., *Lietuvos didžiojo kunigaikščio leičiai: iš Lietuvos ankstyvųjų valstybinių struktūrų praeities*, Vilnius, 1998, p. 23.

IŠVADOS

Peržvelgus šiuos faktus, turime pripažinti, kad teigti apie Nemuno žemupio gynybinės sistemos efektyvumą negalime keliais žodžiais. Apie ją galima spręsti tik netiesiogiai – darant išvadas, kurios tiksliai nepasako, ar ši sistema buvo efektyvi. Tačiau galime nubrėžti tam tikras gaires, kurios nusakytų, kokią padėtį buvo užėmęs šis arealas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės fortifikacinių įrengimų komplekse:

1. Kauno apylinkės, arba Vidurio Lietuvos pilkapių kultūra, buvo tik periferija valstybės kūrimosi metu. Lietuvos valdovai, valstybės kūrimosi metu, išnaudojo buvusias pilies kaip administracinius centrus. Tačiau kovų su kryžiuočiais metu jų paskirtis keitėsi, ir buvo suformuota Panemunės pilių gynybinė sistema. Kimelio ir Kolainių pilyms galėjo sudaryti vientisą gynybinį kompleksą, kuris turėjo kontroliuoti Nemuno upės vagą. Lygiai toks pats santykis galėjo būti ties Junigėda (Veliuona), kurios kitame krante lokalizuotina Mederabos pilis. Turint omenyje, jog slėptuvės buvo puolamos retai, reikia pripažinti, jog Paštuvos piliai labiau tiktų slėptuvės apibūdinimas.
2. Nuo XIV amžiaus 7-ojo dešimtmečio žymiai keičiasi Nemuno žemupio gynybinis arealas: pilyms yra sutvirtinamos, o slėptuvės paverčiamos nuolatinių įgulų buvimo vieta, kur reziduoja pilies seniūnas.
3. Su gausiais kryžininkų būriais iš Vokietijos ir Čekijos teritorijos buvo stengiamasi parodyti, kad ne tik nukariauja, o Ordinas vykdo ir misijas. Kryžininkų inicijuojami žygiai nebuvo ignoruojami, tačiau dažniausiai jų keliama tikslai nebuvo įgyvendinami. Prieš Panemunės gynybinę sistemą dažniausiai buvo „naudojami“ iš Vokietijos atvykę kryžininkai.
4. Ilgą laiką Vokiečių ordino pagrindiniu atramos punktu buvusi Ragainė, nors susidūrimo pradžioje pakankamai efektyviai veikė Karaliaučiaus kontūras, tačiau dar pirmojoje XIV amžiaus pusėje žygiai darosi vis labiau centralizuoti, o šioje gynybinėje sistemoje juntamas vis didesnis spaudimas, kurio rezultatas – gynybinės sistemos sunaikinimas XIV a. 7-ajame dešimtmetyje.
5. Panemunės gynybinės sistemos pilyse buvo įkurdinami artimiausi Lietuvos didžiojo kunigaikščio žmonės, kuriems ir buvo patikimas vadovavimas. Galimas hipotetinis teiginys, jog XIV a. 7-ojo dešimtmečio pradžioje iš Nemuno žemupio gynybinio arealo buvo planuojama sukurti kunigaikštystę, kurios vadovavimas būtų patikėtas Kęstučio sūnui Vaidotui, tačiau šiems planams nebuvo lemta išsipildyti, nes modernios Senojo Kauno pilies statyba nebuvo užbaigta.

6. Bandant apibendrinti šias išvadas, galima būtų teigti, jog iki kryžiuočių puolimo sustiprėjimo XIV amžiaus 7-ojo dešimtmečio pradžios Panemunės gynybinė sistema veikė efektyviai – turėjo karių ir sugebėjo apsiginti. Pilių tinklas susiaurėjo, tačiau išliko pačios stipriausios pilys. Tačiau, pasikeitus žygių į šį arealą intensyvumui, ši valstybės periferija kaip gynybinis kompleksas buvo sunaikinta.

Įteikta 2007 m. spalio 1 d.

Résumé

EFFICACITÉ DU SYSTÈME DÉFENSIF DES CHÂTEAUX DU BAS DU NIÉMEN DANS LES LUTTES CONTRE L'ORDRE TEUTONIQUE EN 1283–1369

Vytas JANKAUSKAS
Archyve de Kaunas

En 1283, après la conquête définitive des tribus prussiennes, l'Ordre Teutonique commence la guerre contre le Grand Duché de Lituanie. Les premières campagnes furent dirigées contre les châteaux dans le bas du Niémen (le premier château attaqué fut celui de Bisenè), car, à l'époque ainsi qu'au cours des décennies suivantes, ces châteaux formèrent un obstacle pour leur irruption sur le territoire du Grand Duché de Lituanie. Les premières décennies de luttes montrèrent que les structures de l'État lituanien n'étaient pas prêtes à mener une guerre continue contre la branche prussienne de l'Ordre Teutonique : les châteaux étaient faibles, les relèves des garnisons étant irrégulières, les fortifications restaient vides. L'évidence d'une guerre durable dans cette zone aréale incita les souverains lituaniens essayer de renforcer les fortifications frontalières sur les rives du Niémen. Encore au XIII siècle, le château de Veliuona fut construit (le plus probable que reconstruit); pendant plusieurs années c'était la fortification la plus importante dans la région. Pour former un système défensif efficace le réseau des châteaux fut optimisé en négligeant les fortifications les plus éloignées, sans s'occuper de leur reconstruction.

Au cours des premières décennies de la guerre, les châteaux du Grand Duché de Lituanie, situés sur les rives du Niémen, étaient le plus souvent attaqués par les fonctionnaires frontaliers de l'Ordre Teutonique. Ceux-ci, à leur propre initiative ou obligés par les chevaliers teutoniques, effectuaient de petits assauts contre les châteaux frontaliers. À la fin de la 5ème décennie du XIV siècle, la situation changea. On voit que l'Ordre Teutonique procède à de grandes campagnes où participent nombreuses forces de chevaliers. Ces campagnes, habituellement dirigées par le grand-maître ou le grand-maréchal de l'Ordre, étaient organisées à Marienburg (ou Malbrok). Quand le caractère des campagnes changea, l'entretien des fortifications devint plus compliqué, les pertes augmentèrent et il de-

vint évident qu'il fallait moderniser tout le système défensif. On procéda à la construction d'un château maçonné à Kaunas, plus tard on renforça celui de Patuva. Malgré ces efforts, dans la lutte pour le bas du Niémen, qui dura jusqu'à 1369, l'ennemi prend l'initiative, et l'Ordre Teutonique s'y installe.

L'entretien et la défense des châteaux du bas du Niémen étaient confiés aux ducs de Trakai qui, à leur tour, en chargeaient leurs vassaux. Les sources historiques des XIII–XIV siècles citent des guerriers professionnels (par exemple Surminas). Quand même, en seconde moitié du XIV siècle, dans la modernisation du système défensif proprement dit, on voit une tendance de changer sa structure. Vaidotas, fils du grand-duc, résidant à Kaunas, se place à sa direction. Une comparaison de processus pareils déjà entrepris par la dynastie permet de supposer que Keštutis prévoyait transformer la zone aréale défensive du bas du Niémen en principauté de Kaunas qu'il se préparait à léguer à son fils Vaidotas.